

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий центр заочно-дистанційного навчання
Кафедра англійської філології

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра
на тему:
Проблематика прози англійської письменниці Доріс Лессінг

Виконав: студент(ка) 6 курсу, групи ЗМА-61
спеціальності: 035 Філологія
спеціалізації: Германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська
Освітньо-професійної програми «Германські мови та
літератури (переклад включно), перша – англійська»

Євсович Вікторія Василівна

Керівник: кандидат психологічних наук, доцент

Ковальчук Інна В'ячеславівна

Рецензент _____

Роботу допущено до захисту
на засіданні кафедри англійської філології
(протокол №__ від «__» _____ 2020 р.)

Завідувач кафедри _____ / А.О.Худолій

Острог – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. Життєвий шлях та його вплив на творчий світ англійської письменниці.	7
1.1. Дослідники творчої діяльності Доріс Лессінг.	7
1.2. Основні чинники художньої світобудови письменниці.	9
1.2.1.Етапи творчого розвитку Доріс Лессінг.....	10
1.2.2. Погляди авторки на освітній процес.....	13
1.2.3.Доріс Лессінг і комунізм.....	17
1.2.4. Доріс Лессінг і молодіжний рух в Британії.....	20
1.2.5.Суфізм та його прояв на ідейно-теоретичну цілісність творів.....	24
1.3.Стилістико-лінгвістичний спосіб вираження проблем у прозових творах авторки.....	28
РОЗДІЛ II. Особливості художніх прийомів у прозовій творчості Доріс Лессінг	34
2.1.Увага до самоідентифікації та соціальної свідомості. «Інакшість» як ідентифікатор пошуку свого місця у людському середовищі.....	34
2.2.Психологізм та скептицизм у прозі Д. Лессінг.	37
2.3. Мультикультурність та проблематика множинної ідентичності у творах письменниці.....	40
РОЗДІЛ III. Художній світ крізь призму особистого життя Доріс Лессінг.	42
3.1.Образ жінки у феміністичних романах авторки.....	42
3.2. Проектування автобіографічного на проблематику прози Д. Лессінг.....	46

3.2.1. Відносини людини з природою, анімалістичні мотиви як спосіб вираження проблем людського.	46
3.2.2. Міжособистісні відносини у колі сім'ї. Роль матері.....	58
3.3. Прихований автобіографізм романів Доріс Лессінг.....	62
3.4. Місце фантастичного і реального у творчості англійської письменниці.	64
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	73

ВСТУП

Доріс Лессінг вважається однією з найбільш репрезентативних авторів др. пол. XX ст., у її доробку - 27 романів, 17 збірок коротких оповідань, 2 драми, 2 поетичних збірки, 4 автобіографічних книжки. Уся літературна творчість Д. Лессінг є частиною її особистості, її власним способом сприймання себе, свого «Я» та навколишнього світу.

Письменниця доволі пізно розпочала свою літературну кар'єру – приблизно у тридцять років. Проте вона з таким успіхом увірвалась у цей письменницький світ, що збила величезну колекцію престижних премій і нагород, отримала навіть Нобелівську премію у 2007. Творчість Доріс Лессінг багатогранна, серед її творів і антиколоніальні романи, і філософська фантастика. Жанрове різноманіття з-під її пера вражає, а теми, підняті авторкою у своїх романах, залишаються актуальними і до сьогодні. Проблематика прози авторки зацікавлює, тому що торкається найважливіших питань людського буття, пізнання себе самого та своєї ролі у суспільстві.

Творче кредо авторки сформувалось під впливом трьох факторів – комуністичні ідеї, суфізм і фемінізм.

Проте проза Доріс Лессінг не знайшла системного висвітлення у працях літературознавців. У багатьох випадках аналіз постає поверхневим, фрагментарним. Не вистачає зіставного висвітлення різнопланових творів, часто фактичний матеріал є досить вибіркоким.

Предмет дослідження: літературна творчість письменниці

Об'єкт дослідження: вибрані прозові твори авторки

Мета дослідження полягає у визначенні сутності проблематики у прозових творах англійської письменниці Доріс Лессінг.

Актуальність роботи прослідковується у декількох ключах –

- Актуальне питання гендерної рівності та феміністичний рух, нині популярний у багатьох європейських країнах. Місце жінки у соціальній площині, поняття жінки-матері, жінки – політика та жінки-особистості є предметом обговорень та дискусій у науково-популярних колах.
- Епоха глобалізації, інтернет-павутини та прискореного інформаційного обміну видозмінила поняття індивідуального та загального; особистого та публічного. Багато проблемних питань відносин у соціумі висвітлює Доріс Лессінг, і вони як ніколи актуальні й сьогодні.
- Після відзнаки Нобелівської премії 2007 р, творчість письменниці зазнає активного читацького і наукового інтересу у країнах Східної Європи – зокрема в Росії та Україні.

Наукова новизна даного дослідження полягає у широкоформатному співставленні різних аспектів літературного доробку авторки для визначення загальної картини проблематики, висвітленої у її прозових творах.

Завдання:

1. З'ясувати зв'язок між особистим життям авторки та її літературним доробком.
2. Прослідкувати еволюцію поглядів письменниці та відображення їх на жанровій стилістиці прозових творів

3. Визначити значущі художні прийоми та специфіку написання прозових творів
4. Здійснити порівняльний аналіз повторюваних художніх образів, деталізувати(акцентувати) їх роль у ідейному посиленні для читача (Що він має зрозуміти? Що саме Доріс хотіла донести до читача?)
5. Узагальнити різнопланові аспекти дослідження для висвітлення проблематики прозових творів Д. Лессінг

Методологія

У ході дослідження планується керуватися такими методами дослідження, як:

- Біографічний - визначення впливу життя авторки на її творчість
- Культурно-історичний- висвітлення поширених проблем та тенденцій у періоди творчої діяльності авторки, їх вплив на художні прийоми та на образи головних героїв),
- Соціологічний – постановка та шляхи вирішення проблем буття, відносини між соціальними елементами, протистояння індивідуальності та колективного розуму
- Порівняльний – співставлення різних творів для виявлення проблематики творчості авторки
- Систематичний – узагальнення основних елементів творчої діяльності авторки

РОЗДІЛ I. Життєвий шлях та його вплив на творчий світ англійської письменниці.

1.1. Дослідники творчої діяльності Доріс Лессінг.

Перші серйозні критичні роботи про творчість Д. Лессінг в зарубіжній науці стали з'являтися з 60-х років ХХ століття, і цей потік не слабшає і по теперішній час (З Барр, Д. Брюстер, С. Фахім, К. Фішберн і ін.) .

Досі відсутні фундаментальні монографічні видання, присвячені системному аналізу проблематики прози Д. Лессінг. З-поміж студій іншомовних критиків варто виокремити працю «Доріс Лессінг» («Doris Lessing», 1973) Майкла Торпа [55]. Тут він частково розглядає «Африканські оповідання» («African Stories»). У свою чергу, Монна Кнап в однойменній розвідці «Доріс Лессінг» («Doris Lessing», 1984) [35] зосередила увагу на висвітленні художньої проблематики прозових творів, що містять характерні образи з власного життєвого досвіду Д. Лессінг під час проживання в Африці, а згодом — в Англії. Питання творчої діяльності письменниці проаналізувала Сюзан Воткінс у добірці «Доріс Лессінг межові переходи» («Doris Lessing Border Crossings», 2009) [57] Динаміку зміщень у художньо-естетичній парадигмі англійської письменниці розкрив Гейлі Грін у монографії «Доріс Лессінг поетика змін» («Doris Lessing The Poetics of Change», 1997) [31]. До осмислення тих художніх явищ, що властиві прозі Доріс Лессінг доклалися — тією чи іншою мірою — Гарольд Блум («Доріс Лессінг» («Doris Lessing», 2003) [22], Енніс Претт («Доріс Лессінг: критичні студії» («Doris Lessing: Critical Studies», 1975) [50], Кері Кеппен («Доріс Лессінг: алхімія виживання» («Doris Lessing. the Alchemy of Survival», 1989) [35], Алка Кумар («Доріс Лессінг: подорож у еволюцію» (Doris Lessing Journey in Evolution, 2001) [36]. Елізабет Маслен («Доріс Лессінг» («Doris Lessing» 1994) [44], Філіс Перракіс («Духовні

пошуки у працях Доріс Лессінг» («Spiritual Exploration in the works of Doris Lessing», 1999) [49], Лорна Сейдж («Доріс Лессінг» («Doris Lessing» 1983) [52], Фахім Шадія («Доріс Лессінг: суфійська рівновага і форма роману» («Doris Lessing. Sufi Equilibrium and the Form of the Novel», 1994) [54].

Творчий доробок Доріс Лессінг є предметом вивчення також вітчизняних дослідників. Цікавість до цієї письменниці зросла після нагородження її Нобелівською премією у 2007 р. На сьогоднішній день у вітчизняному літературознавстві основними напрямками дослідження творчої спадщини англійської письменниці є психологічний підхід, феміністика, аналіз соціально-політичних аспектів творчості Лессінг, культурно-історичний та паратекстуальний підхід творах авторки. Вивчення цих питань зустрічаємо в наукових працях М. Горлача [2;3], І. Зимомрі [6], В. Луцика [8;9], М. Миколайчика, В. Савіної [16], Л. Мірошніченко [14], І. Шаповалова, Шиманського О., Шпиталю А. [20;21], Жаданова Ю.А [7] (антиутопія, символіка чисел, феміністика, загальні дослідження).

Проте проза Д. Лессінг не знайшла системного поліаспектного й зіставного опису в наукових роботах названих літературознавців. У багатьох випадках аналіз постає досить фрагментарним і поверхневим, а фактичний матеріал – вибіркоким і хронологічно нерепрезентативним. Звідси - необхідність вироблення комплексного і всебічного підходу до дослідження зокрема, жанрової парадигми малих прозових форм письменниці.

1.2. Основні чинники художньої світобудови письменниці.

Доріс Мей Лессінг народилася 22 жовтня 1919 року в Керманшахе (Персія). Батько - капітан Альфред Тайлер, що проходить в Персії реабілітацію після поранення, мати - медсестра Емілі Мод МакВей. У 1925 році сім'я переїжджає до Південної Родезії.

Доріс отримала освіту в католицькій школі, а потім в школі для дівчаток в столиці Солсбері (нині Хараре), яку вона так і не закінчила. Ніякого формального освіти в подальшому вона не отримала. В юності змінила кілька професій, в тому числі працювала доглядальницею, телефонним оператором, журналістом.

Письменниця була одружена двічі. У перший раз вона вийшла заміж в 1939 році за Франка Чарльза Вісдома, якому народила двох дітей, однак в 1943 році вона розлучилася з чоловіком, залишивши йому дітей. У 1945 році вона вдруге вийшла заміж. Її обранцем став німецький емігрант Готфрід Лессінг. У Лессінг народився син Пітер. Цей шлюб теж закінчився розлученням в 1949 році. Доріс забрала сина Пітера і покинула Африку. Новий етап свого життя вона почала в Лондоні.

У 1950-х і 1960-х роках Доріс Лессінг долучилася до британської компартії (хоча виходила з її складу після придушення СРСР угорського повстання в 1956 році) і стала активісткою антиядерного руху. Їй було відмовлено в праві в'їзду в ПАР і в Родезії за критику апартеїду [21].

Дитинство і юність Лессінг, проведені в Азії і Африці, сприяли інтересу до суфізму. Життя в африканській глибинці з утиском корінних народів і нерозв'язними протиріччями чорношкірого і білого населення визначило подальший захоплення ідеями комуністичного суспільства, а сумний досвід сімейного життя (два невдалі шлюби) підштовхнули Лессінг до фемінізму. Безпосередня літературна кар'єра письменниці розпочинається вже після

тридцяти років. Перший і вдалий літературний дебют - роман «Трава співає» (1950), заснований на особистих спогадах про Південної Родезії, приносить популярність починаючому автору і сприяє усвідомленому вибору майбутнього шляху професійної письменниці.

1.2.1. Етапи творчого розвитку Доріс Лессінг

Зараз, коли життєвий шлях Д. Лессінг остаточно завершений, перше питання, що виникає в зв'язку з серйозним вивченням творчої спадщини письменниці, пов'язаний, перш за все, з можливістю визначити основні віхи літературної діяльності, тобто розгляду періодизації творчої спадщини Доріс Лессінг. Найдоцільніше використати для систематизації і поділу різних періодів творчої діяльності Д. Лессінг саме проблемно-тематичний принцип відбору інформації. Літературна активність письменниці, в свою чергу, виникає як прямий наслідок життєвих перипетій, філософських, культурних, літературних пошуків авторки, а також політичних та ідеологічних поглядів.

Досить чітко і коротко уся літературна творчість Д. Лессінг диференціюється у статті кандидата філологічних наук Жаданова Ю.А [7], , тому користуючись нею, оглянемо основні віхи життя авторки та її творчі доробки.

Виходячи з систематизації вказаного дослідження, в творчості Доріс Лессінг можна виділити умовних три етапи.

Ранній період творчості Д. Лессінг (1949-1969) характеризується пошуком первинних тем і проблем, затвердженням оригінальності, виробленням свого власного стилю в літературному світі. Цілком очевидно можна вважати, що на формування проблематики творів раннього періоду вплинули як і попередній життєвий досвід письменниці, так і політична еволюція поглядів: відторгнення

колоніалізму, прихід до комуністичного світогляду (захоплення комуністичними ідеями виникло ще в Африці завдяки другому чоловікові Готфріду Лессінгу).

У ранньому періоді науковці визначають ще два умовних підперіоди. Протягом 1949-1956 рр. авторкою створюються твори соціально-політичної комуністичної і антиколоніальної спрямованості:

- «Трава співає» ("The Grass is Singing", 1950),

- «Відмовитися від невинності» ("Retreat to Innocence", 1956).

А от уже в 1956-1969 рр. з'являються твори феміністичної, психологічної та автобіографічної тематики:

- «Золотий записник» ("The Golden Notebook", 1962);

-цикл «Діти насилля» ("The Children of Violence", 1952-1969), що складається з п'яти романів: «Марта Квест» ("Martha Quest", 1952), «Правильний шлюб» ("A Proper Marriage", 1954), «Бриж після шторму» ("A Ripple from the Storm", 1958), «Оточений сушею» ("Landlocked", 1966);

- «Місто чотирьох воріт» ("The Four Gated City". 1969)

Наступним етапом творчості є зрілий період (1971-1983). Цей етап відзначений приходом Доріс Лессінг в наукову фантастику і захопленням суфізмом (аскетичне вчення в ісламі, що є «ключем» до всіх знань, несе очищення душі від усіх поганих людських якостей, натомість проголошує надприродне возз'єднання душі з Богом; один з напрямків класичної мусульманської філософії):

- «Інструкція до спуску в пекло» ("Briefing for a Descent into Hell", 1971),

-«Літо перед заходом» ("The Summer Before the Dark 1973),

-цикл «Канопус в Аргосі» (1979-1983), що складається з п'яти романів: «Шикаста» ("Shikasta", 1979), «Шлюби між зонами три, чотири, п'ять» ("The

Marriages Between Zones Three, Four and Five ", 1980), « Експерименти на Сіріусі» (Sirian Experiments ", 1981), « Створення комітету представників для планети вісім »(" The Making of the Representative for Planet 8",1982), «Сентиментальні агенти в імперії Волен » (" The Sentimental Agents in the Volyen Empire ", 1983).

А от уже пізній період творчості Доріс Лессінг (1983-2013) характеризується подальшою розробкою уже описаних і активним пошуком нових творчих ідей і тем. У своїй пізній літературній діяльності Доріс Лессінг піднімає такі проблеми:

- 1) тема старості: «Щоденник доброї сусідки» ("The Diary of a Good Neighbour", 1983); «Якби старість могла» ("If the Old Could", 1984);
- 2) тема молодіжних рухів «Хороший терорист» ("The Good Terrorist", 1985);
- 3) міркування про природу зла, втіленого в дитині: «П'ята дитина» ("The Fifth Child", 1988, «Бен серед людей» ("Ben, in the World", 2000);
- 4) тема любові в сучасному жорстокому світі : «Граючи в гру» ("Playing the Game", 1995), «І знову любов» ("Love Again", 1996);
- 5) тема екологічної катастрофи: «Мара і Данн» ("Maga and Dann", 1999)
- 6) тема альтернативної історії з домінуванням жінок: «Ущелина» ("The Cleft", 2007).

У плані ідеологічних напрямків літературну творчість Доріс Лессінг можна поділити на три чітко виражених періоди:

- комуністична тематика (з 1949 по 1956 рік), коли вона писала на гострі соціальні теми;
- психологічна тематика (1956-1969 роки);
- суфізм, який висловився в багатьох її науково-фантастичних творах із серії «Канопус».

У наступних розділах детальніше розглянемо ці ідейні платформи та їх місце у життєвій діяльності англійської письменниці.

Отже, характерною особливістю творчої діяльності Доріс Лессінг є порівняно пізній (після 30 років) прихід в літературу. Її входження в письменницьке середовище було вистражданим і усвідомленим, адже вона уже набула значного життєвого досвіду (позаду були тяжке дитинство в Африці, незакінчена школа, два невдалих шлюби, різні підробітки телефоністкою в місцевому відділенні зв'язку, журналісткою та доглядальницею). Тому проза Д. Лессінг здійняла потужну хвилю у літературному світі, адже була уже зрілою, самосвідомою, виробила свій власний стиль і бачення, визначилась з релігійними поглядами і політичними уподобаннями. Її життєвий шлях проектувався на літературну, творчість і проблематика її прозових творів еволюціонувала відповідно до її ідейних зацікавлень.

1.2.2. Погляди авторки на освітній процес

У художній літературі англійської письменниці Доріс Лессінг часто піднімаються питання педагогіки. Сама Лессінг покинула школу в чотирнадцять років і описує себе в своїй автобіографії «Under My Skin» як "кинула школу, задовго до того, як цей термін був винайдений" [38], Лессінг відверто зневажала організовану освіту, з якої, як вона зазначила в "Золотому блокноті", мала "щасливу втечу" [41]. Проте частково в результаті її робота була зайнята тим, як людина навчається за відсутності довірених органів чи звичайних структур. Це видно з дії її романів. Багато її героїв беруть участь у самоосвіті - від Марти Квест у ранній послідовності "Діти насильства" (1952-

69) до Ембіена II у пізнішому науково-фантастичному романі "Експерименти на Сіріусі" (1980)). Це також видно в стилі її художньої літератури. Слово "дидактична" набуло майже цілком принизливих відтінків, застосовуючи до літературного твору, проте багато усних традицій такого роду Лессінг дедалі частіше уявляє собі у формі художньої суміші та вказівках із більшою легкістю. Лессінг часто уявляє собі читача, який міг би читати те, що Пауло Фрейр називає практикою, поєднанням роздумів та дій [52]. Одним із прикладів дидактичного стилю Лессінг є тенденція пояснювати читачеві свою роботу в романі чи повісті або в одній із частих передмов чи післямов, що додаються до них. У передмові, доданій до «Золотого зошита» в 1971 році. Лессінг деконструє систему, що притаманна літературознавцям та рецензентам, чії відгуки на цей роман вона заперечує. Це призводить до більш загальних коментарів щодо освіти: Може бути, що іншого способу навчання людей не існує. Тим часом це допомогло б хоча б описати властивість речей, назвати речі правильними іменами. В ідеалі, те, що слід приховувати кожній дитині, неодноразово - це або її шкільне життя або щось подібне. Ви знаходитеся у пресі індоктринований Ми встановили особливу системну редакцію, яка не є системою індоктрітон. Ми - це найкраще, що ми робимо. Те, що вас зачіпають - це змішання нинішніх упереджень і риси цієї особливої уваги ... Ті з вас, хто більш розбурханий і індивідуальний, ніж інші, будуть змушені піти і знайдіть спосіб редагувати його, виховуючи власний світ. Ті, хто залишається, повинні завжди знаходитись у Фонембе, але їх формують і придумують Бі до новин та панімалярних новин про його панкулярне суспільство [25].

Викладання сурі "Суфії" Ідріса Шаха глибоко вплинули на Лессінг, коли були опубліковані в 1964 році. Книга відкривається байкою про людську ситуацію ("Остров'яни"), структура якої має ряд подібностей до Марі та Данна. Байка

описує, як "колись давно існувала" ідеальна спільнота ", члени якої" не боялись, оскільки ми їх тепер знаємо [...], отже, вони мали дещо інший спосіб існування. Ми майже могли сказати, що наше сучасне сприйняття є груба, імпровізована версія реальних, якими володіла ця спільнота "[29]. Це схоже на ідеалізовану версію конструкції Мари та Данна попередньої цивілізації. У "Остров'янах" людей змушують на тимчасове, але тривале вигнання: "Щоб зменшити біль, який може принести порівняння між старими і новими державами, вони були змушені майже повністю забути минуле" [32]. Невелика кількість людей здатна запам'ятати «справжнє» минуле і може розвинути навички, необхідні для виходу за межі їхньої перспективи та втечі, що Шах представляє алегорично як ремесло побутового будівництва. Персонажі Мара та Данн, за яких потрібно триматися - колективна пам'ять про навички, якими колись володіло їх суспільство. Акцент Шаха на кількох, хто може зберегти і передати те, що відомо, проходить паралельно "Спогадам" у романі, творчістю яких Мара захоплюється і хоче наслідувати. Кендіс описує їх роботу Марі після того, як остання попросила піти до школи: Так, ти спочатку свою історію. Ми повинні знати. Це те, що у нас є хтось тут, хто бачив усіх, хто змінився там, у світі. Ви бачите, ми складаємо блиск того, що сталося, як можна більше, ніж ми можемо про це сказати. І у нас є люди, які вивчають це, і вони попередньо зберігають це і переконуються, що воно стане в дорозі до соманного року, і ми навчаємо це молодих людей. Ми всі ці люди Спогади [10]. Труднощі для Мари починаються поза її власною ситуацією та протилежні перспективи багатьох з тих, з ким він стикається, також мають відгук у байці Шаха. "Острів не був в'язницею, зазначає він. Але це був простір з невидимими ґратами, більш ефективними, ніж очевидні, які можна було б взяти.

Якщо говорити про зв'язок у світогляді Лессінг освіти та ісламізації знань, то можна виявити цікаві факти. Однією з найвизначніших особливостей життя Лессінг є те, що вона, мабуть, єдина Нобелівська лауреатка з літератури, яка за вибором кинула школу. Що ще дивніше, вона, можливо, одна з небагатьох людей, які не шкодують про те, що не отримали офіційної освіти. Вона "залишалася надзвичайно задоволеною своєю недостатньою освітою". Це не означає, що Лессінг нехтувала формальними знаннями та підготовкою; скоріше, вона демонструє своє невдоволення неадекватністю загальноосвітньої системи інституційної освіти та переважаючими педагогічними практиками, які не змогли розвинути здібності та навчальний потенціал людини повною мірою або ширше використати свої "наявні здібності" [38]. Вона вважає, що гармонійний, збалансований розвиток здібностей населення може допомогти світові "уникнути катастрофи" і що звичайна освіта не надто допомагає в цьому плані.

Погляд Лессінг на сучасну систему освіти свідчить про її розчарування у змісті та методах поширеної традиції знань. Гарвардський професор Гаррі Льюїс зауважує моральну нестабільність традиційної освіти та багатьох освічених, обґрунтовуючи її застереження та розчарування: "Суспільство потрапляє в пекло в ручному кошику, і великі університети збираються потрапити туди першими [38]. Очевидна думка в обох їхніх поглядах полягає в тому, що університети не дають морально відповідальних та етично обґрунтованих випускників - криза, яка ускладнюється розповсюдженням західноєвропейських матеріалістичних культурних впливів, а також релятивістськими та позитивістськими поглядами через освіту в незахідні, мусульманські суспільства. Насправді, подібне сприйняття змусило деяких вчених взятися за інтелектуальне підприємництво ісламізації знань протягом

1970-х. Цей крок являє собою пошуки освітніх та інтелектуальних реформ з ісламської точки зору в контексті декадансу в сучасній системі знань.

У своїй Нобелівській лекції Доріс Лессінг передала цінний меседж щодо спраглості знань і потрібності освіти. Трепетно вона розповідає про африканських і індійських жінок і дітей, які прагнуть знань, немов води. Доріс підкреслює важливу роль читання і цінність книг, порівнюючи їх сучасну цінність між двома світами – модернізованим і «третім світом».

Ось декілька її важливих цитат: «Ще зовсім недавно, кожна навіть не дуже освічена людина шанувала навчання, освіту, і наш величний літературний фонд...Книги, читання раніше були частиною загальної освіти...Я думаю, що ця молодиця і ті жінки, які говорили про освіту, голодуючи три дні, ще зможуть відкрити нам очі на самих себе.» [5].

Тож можна зробити висновок, що ставлення англійської письменниці до освіти не є однозначним. З одного боку, вона сама не мала повної освіти, зневажала дану систему освітніх процесів у розвинутих країнах. Проте, з іншої сторони, її погляд на освіченість був більш глибоким і філософським. Зокрема, спостерігається вплив суфізму на освітні погляди Лессінг. Також вона чітко проводить паралелі між спрагою освіти, знань і їх перенасиченням, наголошує на цінності книг, читання, саморозвитку. Її ідеї є сильними та актуальними в сучасному модернізованому суспільстві.

1.2.3.Доріс Лессінг і комунізм

Лессінг, свого часу член Британської комуністичної партії, протягом десятиліть видавала значні матеріали, але її найкраще пам'ятають як письменницю, яка постраждала від злочинів сталінізму та потрясіння

офіційних комуністичних партій у період після смерті Сталіна в 1953 році. Разом з багатьма іншими, вона врешті-решт різко і ганебно рушила вправо.

Її роботи 1950-х та початку 1960-х, особливо "Золотий записник", відображають сум'яття та остаточний втечу від політики, які торкнулися багатьох тисяч лівих інтелектуалів. Зокрема, британські письменники, багато з яких були членами Комуністичної партії довше чи коротше, включаючи Айріс Мердок, Кінгслі Еміс, Стівена Спендера та К. Дей-Льюїс (батько Даніеля Дей-Льюїса), спеціалізувалися на відмовляючись від своїх одноразових лівих поглядів і, так чи інакше, повертаючись до буржуазних складів. [21].

Вона почала відвідувати засідання групи навколо "Лівого книжкового клубу" - організації, що зазнала впливу Комуністичної партії. Там вона познайомилася зі своїм другим чоловіком Готфрідом Лессінгом, німецьким біженцем, який згодом зіграв роль у заснуванні Комуністичної партії Південної Родезії. Зрештою Готфрід став сталінським функціонером у Німецькій Демократичній Республіці (Східна Німеччина) та послом НДР в Уганді, де він був убитий у 1979 році під час заворушень проти уряду Іді Аміна. Він був дядьком нинішнього лідера німецької лівої партії Грегора Гісі.

Діяльність Доріс Лессінг у лівій політиці в Солсбері під час війни стала критичним досвідом її інтелектуального розвитку. Так чи інакше, це вплинуло на її написання до кінця життя. Лессінг покинула Південну Родезію зі своїм сином (разом з Готфрідом) Пітером і оселився в Лондоні в 1949 році, де опублікувала свій перший роман «Трава співає», про смертельний інцидент, спричинений пануванням білих поселенців над африканським населенням у колонії. [26].

У цей період відбулися різкі зміни політичного клімату. На початку 50-х років післявоєнна революційна хвиля, яка охопила Європу та Азію, була придушена офіційними комуністичними партіями, що дозволило стабілізувати глобальний капіталізм. У 1952 р., Незважаючи на сумніви щодо тоталітарного режиму в СРСР, Лессінг офіційно став членом однієї з цих партій - Британської комуністичної партії. У той час, за її словами, майже п'ять десятиліть потому в своїй автобіографії, «само собою зрозумілим було те, що капіталізм був приречений». У 1953 році Сталін помер, а через три роки прогрімала таємна промова першого секретаря Микити Хрущова про злочини Сталіна на 20-му з'їзді Комуністичної партії Радянського Союзу, що призвело до тисячолітнього виходу зі сталінських партій. "Якби була складена карта моїх думок", - написала вона, - "мене б більше характеризували як троцькіста - і в будь-якій комуністичній країні мене розстріляли б за те, що я сказала більше сотої частини того, що я думала". Можливо, вона була щирою, сказавши це, але Лессінг взяла курс, абсолютно протилежний тому, за який боролися троцькісти. [21].

Лессінг писала свої найважливіші матеріали з 1956 по 1962 рік. Здається, в цей час вона розуміє крах комуністичної партії, соціальні негаразди післявоєнного буму та власну роль художника. Однак у ході цього процесу елемент інтенсивного особистого самоаналізу, сформований загальним кліматичним кліматом реакції, зіткнувся і, врешті-решт, подолав серйозні політичні розрахунки зі сталінізмом.

У 1958 році вона опублікувала "Бриж від бурі", другий том своєї автобіографічної серії "Діти насильства", розповідь про її досвід навколо сталінської групи в Солсбері. «Золотий записник», безсумнівно, залишається

мистецькою вершиною прозової творчості Лессінг і став поворотним моментом у її літературній та політичній еволюції.

Що придає цьому роману особливої сили, так це те, що він щиро керується кризою сталінізму між 1953 і 1956 роками та його тривалим занепадом у роки раніше. Це говорить про глибоку розгубленість і розчарування покоління. Одного разу Анна висловлює суперечності, які спіткали Анну після партійної зустрічі письменників, на якій вони обговорювали шматок сталінської скопійованої роботи з мовознавства. [35].

Підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що початкове захоплення ідеями комунізму знайшло відображення у прозі Д. Лессінг, проте сама авторка згодом абсолютно розчарувалась в політиці і почала пошуки такої ідейної течії, яка б відповідала її власним принципам та духовним прагненням.

1.2.4. Доріс Лессінг і молодіжний рух в Британії

Тим не менше, Лессінг не відмовляється від думки, що саме з молоддю можливий потенціал переосмисленого суспільства. Висловлювання Майри у книзі «Кожна своя пустеля», процитоване в назві цього розділу, виявляє переконання, що важливо дотримуватися почуття ідеалізму, пов'язаного з молодістю, водночас визнаючи, що для цього прагнення досягти успішної форми Повстання духу підліткового відсотка має бути колективізованим значущим чином. У цьому контексті цікаво звернутися до коментарів, які Лессінг робить про молодь у своїй передмові до "Золотого записника" 1971 року. Тут тема розглядається двояко: з однієї сторони, демонструє позитивний розвиток та відчуття зміни поколінь у аспектах сучасної культури через десятиліття після первинної публікації роману; а з іншої, - наводить на думку про поразку у потенціалі молоді змінити переважаючі позиції. Молоді люди

"створили власну культуру, відкинувши образ жахливо ізольованої, жахливо нарцисичної фігури художника, яку Лессінг вважала однією з тем «Золотого записника». І відображенням особливого ставлення до творчої практики в наприкінці 1950-х рр. Ця нова творча молодіжна культура скасувала цю ізольовану, креативну, чутливу фігуру, скопіювавши його на сотні тисяч, припустивши, що дійсно відбувся зсув поколінь порядку, між безпосереднім повоєнним поколінням і молодіжні культури, що виникли з іншого боку 1960-х рр. Сенс цього досягнення полягає у можливості нового відчуття зв'язку між (молодими) людьми на основі вираження їх творчої) індивідуальності. Другий спосіб звернення до теми однак, менш оптимістично посилається на нещодавні повстання студентів 1968 року, які спочатку, здавалося, пропонували радикальні зміни в тому, як ієрархічна студенти, які розробляють власні навчальні програми, можуть бути оскаржені. За словами Лессінга, ці уроки були емоційними, часом насильницькими, злими, захоплюючими, що киплять життям ", маючи на увазі, що цей виклик освітньої системи може відкрити більш широкі зрушення у майбутніх відносинах влади у суспільстві. Однак, з позиції 1971 року Лессінг припускає, що, схоже, повстання закінчилося Ці два, здавалося б, суперечливі факти паралельно мають стосунок до амбівалентності щодо молодіжних культур наприкінці 1950-х. З одного боку, старі владні відносини, здається, важко відкинути, як це свідчить

Лессінг також знає гендерний контекст молодіжних культур, зокрема, це проявляється в джазовій субкультурі, пов'язаній з деякими її чоловічими персонажами. У «Золотому зошиті» Саул, який стає коханцем Анни, асоціюється з джазом; як він пояснює, мого персонажа сформували Армстронг, Беше та Бессі Сміт [36]. Однак романи Лессінг набагато підозріліші до гендерної політики, яка передбачається у святкуванні свобод джазової субкультури у творах письменників-чоловіків того періоду, таких як

Макіннес. Анна в «Золотому записнику» описує джаз як «спокійний, теплий і сприйнятливий [... але] Це не має до нас ніякого відношення, ми не такі [36]. Далі вона ототожнює джаз з ідеєю меншу, фіксацією сучасного (американського) чоловіка з його опором будь-якій формі стриманості, що на практиці призводить до того, що чоловіки не можуть брати участь у стосунках з жінками: *Tm a mensch*. Я не домашня тварина жінки, щоб мене зачинили [35]. Це ідентифікація жінок як невід'ємної частини сил стримування для стійкого чоловіка - це те, що Сегал ідентифікує у більшій частині розсерджених молодих людей того періоду. Дивіться, наприклад, страх Джиммі Портера перед тим, як його зв'яже дружина середнього класу, у «Погляді назад у гніві». Як зазначає Аліса Ферребе, в Англії 1950-х років атмосфера джазу, навпаки, була атмосферою пива та бенкету, повстанням, що задовільно поєднувало мачізм з тим, хто не знає "[33]. Лессінг також представляє цей тип меншової фігури в персонажах такі як Дейв у «Гра з тигром» і, певною мірою, Філіп у «Кожному своєму» Власна пустеля. Джаз та подібні субкультури, про які згадував Лессінг, були пов'язані з лівою політикою в 1950-х. Посилання на Тоні, який приєднується до групи "Скифл" у "Every His Own Wilderness" і стає дрібним богемом, пов'язує його з британським рухом народного відродження 1950-х років, до складу якого входили такі виконавці пісень, як Юан Маккал та А. Л. Ллойд. члени Комуністичної партії Великобританії. Однак Лессінг представляє його як ліву позицію, наголос на стилі, а не на практичному залученні. Подібний персонаж з'являється у "Макіннах Абсолютних початківців", якого підлітковий оповідач роману прозвав Рон Марксистом і описаний як тісно пов'язаний з баладно-блюзовим рухом [44]. вона все ще несе попередню перспективу опору переважаючим силам капіталізму, оскільки вони проявляються у 1950-х роках у розподілі між класами, статтю, етнічною приналежністю та сексуальністю.

Як пише підліток: чудова річ у світі джазу, і всі діти спілкуються в чаті. це чат, нікого, ні душі, не цікавить, який у вас клас, або яка ваша раса, та його нездатність звернутися до нового покоління британської молоді, яка не задоволена переважаючими ідеологіями, але не має впевненої форми політичного опору. Як вона пояснює в есе: Днями я зустрів дівчину, яка сказала, що вона мені заздрить, бо я мав десять років здатності вірити в чистоту комунізму. Усі ми, за її словами, жили за рахунок накопиченого жиру соціалістичного горба. Сама вона була соціалістом, але без будь-якого ентузіазму. [26]. Для Лессінг криза комунізму - це спочатку колективна солідарність, яка поділяється на фракції та підгрупи, кожна зі своїми нюансами культурного вираження. Цю тему переслідує "Бриж після шторму" (1958), третя частина циклу "Діти насильства", з конкретним посиланням на контекст політики Південної Африки під час Другої світової війни. Цей роман, як і Чорний зошит Анни описує субкультурну групу персонажів на початку двадцятих років, яких об'єднує їх приналежність до Комуністичної партії. Для кількох із цих персонажів приєднання до цієї групи також є дистанцією від батьківської культури: батьки Жасмін Коен офіційно відреклися від неї (хоча вона все ще живе вдома), а власна мати головної героїні Марти Квест також відкинула її [40]. На початку вони говорять про труднощі "перевиховання старших поколінь до соціалістичної етики", і про те, який вид роботи найбільше відповідав би їхнім можливостям ... робота, яка дозволить їм стати набагато кращими і знатніші люди, ніж вони були зараз [11].

Отже, її різні твори цього періоду аналогічним чином виявляють кризу лівих як нерозривно пов'язану з занепокоєнням щодо напрямку молодіжної культури та відсутності можливостей для змістовної та відданої форми опору переважаючі форми капіталізму та споживацтва, які рухають цей період.

1.2.5.Суфізм та його прояв на ідейно-теоретичну цілісність творів.

Проблематика пізньої літературної творчості англійської письменниці тісно переплітається з ідеями суфізму. Тож ідея Лессінг про суфізм, якщо трактувати його у світлі ісламської концепції життя, може знайти резонанс з ісламським вченням.

Суфізм - езотеричне течія в ісламі, що проповідує аскетизм і підвищену духовність, одне з основних напрямків класичної мусульманської філософії. Послідовників суфізму називають суфіями [19].

Згідно із загальноприйнятою точкою зору, слово суфізм походить від арабського суф («шерсть»). Мусульманські дослідники та історики умовно поділяють історію суфізму на три періоди: період аскетизму (зухд), період суфізму (тасаввуф) і період суфійських братств (тарикат). У зв'язку з широким розповсюдженням ідей суфізму серед різних верств мусульманського суспільства в XII-XIII століттях розвиток отримала спекулятивно-езотерична сторона суфійського вчення, яка представляла інтерес в першу чергу для освічених мусульман. В даний час суфізм продовжує відігравати важливу політичну і релігійну роль в житті ісламських держав.

Гнучкість суфізму і «відкритість» стороннім впливам зробили його вкрай неоднорідним. Суфізм надихав своїх послідовників, розкривав в них глибинні якості душі і відіграв велику роль у розвитку естетики, етики, літератури і мистецтва.

Після того, коли Лессінг прочитала книгу Ідріса Шаха «Суфізм», захоплення фемінізмом та комунізмом відійшли в минуле, і Доріс стала активною прихильницею суфізму. Її вразила та безтурботність, з якої суфії відносяться до буття і окремого людського життя, на протигагу засмиканим західним інтелектуалам, що роздиралися всілякими комплексами і внутрішніми

протиріччями. І варто визнати, що в своїй відчуженості Лессінг досягла чималих успіхів, відмовившись прийняти титул леді з рук самої королеви.

Ідріс став для неї справжнім Учителем; йому була присвячена її захоплена стаття 1964 року «Слон в темряві»; його вона ідеалізувала і завжди ставала на його захист. Її публіцистична війна з Л. Елвелл-Саттоном, нещадним критиком Шаха, який опублікував в 1975 році статтю «Суфізм і псевдосуфізм», приводила всіх у захоплення. Професор по ісламської і сучасної Персії Лоренс Поль Елвелл-Саттон читав курс на перською мовою в Единбурзькому університеті і піднімав у своїх статтях про Шаху такі складні теми, як середньовічна структура мови фарсі або особистий досвід суфія, в яких Лессінг була недосвідчений, але вона все одно сміливо кидалася в бій.

За правилами, шлях духовного досконалості суфія лежить тільки через повне підпорядкування вчителю (Муршід) і виконання всіх його вказівок. Також ісламська концепція літератури має багато схожих рис з лессінгською «ідеєю відданості». Мабуть, найбільше зближення між конкретними ісламськими концепціями та ідеями Лессінг полягає в понятті літератури. Окрім висловлювання "мистецтво заради мистецтва", Ідейно суфізм дотримується утилітарного погляду на літературу, просуваючи *ilm nafī* (корисні та корисні знання). Як припускають ці хадиси, іслам може не розглядати добре структуровану академічну дисципліну з науковими показниками та педагогічними коренями та прикрасами як справжнє знання, якщо це не приносить користі людям. [32].

У сучасному світі різні галузі знань та їх практичні фахівці, мабуть, добре оснащені інформацією про свої галузі, але, мабуть, більшість із них не розробили внутрішньо встановлений моральний компас, який міг би служити їх керівництвом та допомагати їм розрізнати правильно, а що неправильно.

Британський письменник і перекладач Корану М. Піктхолл підходить до літератури: "Весь великий твір Ісламу в науці, мистецтві та літературі включається в ці дві розділи: допомога та просвітлення. Деякі з них, такі як найкраща поезія та архітектура, підпадає під обидва ". [54].

Якщо ми проаналізуємо погляд Лессінг на літературу, то ми побачимо, що вона поряд з ісламом наголошує на корисності та етичних міркуваннях творчого виробництва. Будучи великим реалістом, Лессінг вважає, що література повинна бути "відданою" і повинна виконувати повчальні та повчальні функції. Як вона стверджує: "Я не бачу причин, чому б хороші письменники не мали, якщо вони так схиляються, писати гнівні романи протесту про економічну несправедливість. Багато хороших письменників. Наприклад, Діккенса часто надихали бідність і несправедливість". * ° Відповідно до неї, письменники можуть дати простим моральним вказівкам і заохоченням "набагато потужніше", використовуючи свої творчі таланти. Вона стверджує, що "пропагандистська література, релігійна чи політична, настільки стара, як і сама література". Однак вона висловлює жаль з приводу того, що в літературних дискусіях "ідея прихильності не відповідає популярності", головним чином через низьку якість або зловживання такою літературною практикою. Вона високо цінує літературну традицію ХІХ століття, яка відзначалася "атмосферою етичного судження". На відміну від цієї літератури, нарікає Лессінг, подальша літературна практика відокремилася від моральних суджень і кінцевих понять добра і зла, і помітні "плутаниною стандартів і невизначеністю цінностей".

Незважаючи на всю полеміку та суперечки навколо вірувань та ідеологічних позицій Доріс Лессінг, критики одностайно посиляються на її безстрашність та інтелектуальну жорсткість. Вона є автором, який "сказав невимовне, вважав немислимим і ... зумів осмислити її матеріал, але з величезним ризиком". [56]. Її

мужність, яка межує з зухвалістю, виявляється також у її відвертих висловлюваннях щодо ісламу та його культури в той час, коли мусульманська присутність, а також розуміння ісламських вчень та практик у Сполученому Королівстві були не дуже глибокими. Таке враження про іслам та мусульман може ускладнити ідеологічну приналежність Лессінг і може показати її схильність до захисту певних ісламських цінностей.

Іноді зухд, який часто трактується як ісламський аскетизм, невірно трактується різними зовсім іншими мирськими суфійськими замовленнями і сприймається як огида до мирських та матеріальних проблем. Але зухд, насправді, не забороняє насолоджуватися щедрістю, яку Аллах наділив на Землю на благо людей ". Швидше, це означає" пониження матеріалізму та правильне відношення до матеріальних благ як речей, які люди повинні використовувати для здійснення їх зв'язки з Аллахом, а не як господарі, які контролюють людську поведінку ". [32]. Більше це стосується ставлення людини та того, як вона / вона підходить до цього життя. Зухд вимагає від мусульман визначити вічне майбутнє над цим ефемерним мирським життям. Люди живуть тут як мандрівники і повинні використовувати це коротке життя, щоб підготуватися до потойбічного світу. З огляду на вищезазначене обговорення, зухд очевидно не може бути абсолютно потойбічним та поза межами блідості земного життя або займатися виключно медитацією, молитвою та іншими ритуальними практиками та духовними вправами. Важливо, що Лессінг не відмежовує свого суфійського гуру Ідріеса Шаха (помер 1996 р.) Від ісламу, швидше, вона розглядає його як прихильника поміркованого та ліберального ісламу ". Можна стверджувати, принаймні з двох причин, що її суфійські нації були походять від ісламських традицій. По-перше, за її власним визнанням, її привернуло "життя суфій, хитрість [і] мислення" після прочитання "Суфіїв" шаха (1964), яке прикрашене

ісламською каліграфією та освічує життя та досвід видатні ісламські суфійські майстри

Отже, можна сказати, що ідейна течія суфізму, яка була досить незвичною для пересічного європейця, людини із «західним» способом світобачення, здійснила потужний вплив на внутрішній світ і літературну діяльність Лессінг у її вже зрілому віці.

1.3.Стилістико-лінгвістичний спосіб вираження проблем у прозових творах авторки

Лессінг сміливо оцінює традиції написання роману, пародіює встановлені стандарти роману та ставить сміливі запитання щодо валідності мови в тому сенсі, що реалісти сприймав це і спотворення реального життєвого досвіду, коли він передається мова. Загалом, Лессінг нападає на реалістичний роман та його довіру та залежність від нього мова, яка в постмодерністському розумінні є людською конструкцією та контингентом суб'єктивна та контекстна.

Безперечно, Доріс Лессінг була в значній мірі постмодерністкою, але, безумовно, є досить модерністських течій у її творах. Модернізм та постмодернізм є змішані в її роботах, і навіть великим критикам важко розділити ці дві характеристики в її художній літературі. Переглядаючи її роботи, можна зауважити, що у всіх своїх романах вона незмінно вибирає нову тему, яка здається їй унікальною читачів. Відкинувши традиційний предмет, вона обов'язково використовує зовсім інші оповідні прийоми для роботи з її темою.

Як письменник-фантаст модернізму, Лессінг обирала теми, які завжди були новими та унікальними, не загальноприйнятими. Тож маючи справу з таким

вмістом, вона завжди використовувала належні техніки розповіді. Ні феміністка в реальному вираженні, вона має справу з головною проблемою, яку фемінізм озвучував увесь час ХХ століття, не пропагандистським чином, а як «людська турбота». Лессінг творчо хронізувала життя жінок протягом більше п'ятдесяти років і ці персонажі належать до двадцятого століття. Вони відображають дилеми жіночого життя особистий, культурний та ідеологічний рівні. Доріс Лессінг завжди пов'язує проблеми жінок з "блоком", оскільки обидва належать до пригноблених клас білих, в якому переважають чоловіки. [53]. Що нового та унікального могло побачити англійське суспільство? Концепцію фемінізму? Звичайно, це вона концепція появи "Нових жінок". Простіше кажучи, ми можемо визначити „Нових жінок” як тих, хто має сильну претензію, щоб її розглядали як поважну людину, щоб визнавали її власну особу і права на місце в суспільстві. Загалом, жінки Лессінг були зневажливі до багатьох постулатів, виглядати "ненормально" і часто випадали з життя (принаймні більшість). Роберт Рубенштейн використовує цей термін “Ненормальна свідомість” для позначення психічного досвіду і станів, з якими стикалася героїні Доріс Лессінг під час божевілля, а також, свої моменти внутрішнього усвідомлення. Доріс Лессінг головні дійові особи жінки страждають на психічну роздробленість. Щоб витягнути їх внутрішні подачі, Лессінг вдається до психоаналізу Юнга, процесів і через потік свідомості техніка отримує справжню картину їхнього мислення. Мужня Лессінг ніколи не забував африканських чорношкірих. Вона була ревним противником колоніалізму та расизму. [52].

Схожа проблематика творів, ніби нитка, проходить через її історії. Доріс Лессінг написала у своєму вступі до своїх «Африканських історій»: Коли прибули білі чоловіки (на південь Африки), вони бачили себе цивілізаторами.

Вони не знали нічого про людей, яких вони завоювали те, що вони знали, що вони використовувались для власних потреб. [55].

До прикладу, така складна проблема пошуку місця в сім'ї розкрита в автобіографії роману Доріс Лессінг "Під моєю шкірою", де мнемонічна історія служить засобом самовираження автора і використовується нею для передачі таємних думок і почуттів. У текстах ми стикаємось із порівнянням певних мовних одиниць у послідовності поступового збільшення їх смислової чи емоційної значущості. Один із засобів емоційного забарвлення мовних засобів - це вживання слів у переносному значенні, яке походить від прямого і пов'язаний з ним. [38].

Влучність стилістико-лінгвістичних засобів можна розглянути на прикладі опису авторкою проблематики сім'ї та сімейних відносин.

Доріс Лессінг показує, як маленька дівчинка з перших днів свого життя намагається прижитися в жорстокому світі, повному насильства, самотності і відчуженості людей один від одного:

«Unless you believe that every little human being's mind is quite separate from every other, separate from common human mind. An unlikely thing, surely» [38, с. 8].

У вищевказаному уривку з допомогою прикметника *separate* автор визначає стан самотності і віддаленості від близьких.

Ще одним цікавим прикладом є процес самоідентифікації життєвого шляху, який письменниця порівнює з горою, на яку людина повинна вибратись:

«You see your life differently at different stages, like climbing a mountain while the landscape changes with every turn in the path.»

Розгорнута метафора допомагає зрозуміти, наскільки складним шлях пізнання світу і себе як його частини. У цьому прикладі за допомогою використання кореневих повторів лексичних одиниць *differently i different* зображується несхожість і відмінність етапів становлення. Ця лексика дає певну характеристику чинним особам, їх поведінці, виявляє ставлення персонажів до реалій життя.

Ключова тема сімейної ідентичності має місце в багатьох романах Доріс Лессінг і виражена сукупністю таких мовних одиниць (*rooms, furniture, doors, cupboard, panes, the smell of father, smell of the brother, the smell of house*), які допомагають читачеві реконструювати образ сімейного устрою, що склався ще в дитячій свідомості героїні. Значна частина подібних асоціацій, виникають в тексті, формується перцептуальном образами: зоровими (*the rooms you run about in, the furniture you among, windows, doors are vast, nothing is your size, large cot*) тактильними (*slippery thing, dirty panes*) синестезією (*the smell of wet wool from my brother, and my own dry and warm smell*).

Таким чином, мова з усім її багатством та стилістичні прийоми образного використання не лише дозволяє нам увійти у свідомість суспільства, але також має великий вплив на формування цієї свідомості, а саме на формування самоідентифікації в навколишньому середовищі.

Отже, підсумовуючи перший розділ варто зазначити, що проза Доріс Лессінг містить множинність не лише стосовно відчуття приналежності до різних географічних розташувань, але також і з точки зору далекозорості через різноманітні еkleктичні ідеологічні та політичні проблеми. Її плідна, постійна літературна праця охоплює ряд літературних традицій і майже всіх основних жанрів. Письменницька кар'єра Лессінг відзначається послідовними і багаторазовими змінами інтелектуальних та концептуальних приналежностей

та цінностей, що виходять за межі комунізму, соціалізму, а фемінізм - до антифемінізму, радикальної психіатрії (лайнгіанство); вагомою ідеєю її життя та творчості є суфізм (ісламський чи неісламський), визначається також шляхом постійних човникових переплетень між літературою та політикою.

Біографія письменниці та її творча діяльність активно досліджуються зарубіжними та вітчизняними дослідниками, особливий інтерес виник після Нобелівської премії 2007. Хоча систематизованих наукових доробків вкрай мало на даний час є більше фрагментарних та поверхневих досліджень.

Хоча багато перехідних її прихильностей та послідовної лояльності, а також певний міжкультурний досвід мали позитивну силу і, можливо, сприяли ентузіазму письменниці та підвищили її мотивацію писати, вони також породили суперечки серед літературознавців та коментаторів засобів масової інформації. Критичне бачення її позиції як прозаїка різко поляризована. Поки деякі вважають її «Однією із півдюжини найцікавіших умів, які вибрали писати художню літературу англійською "1 у ХХ столітті," один з наших найбільших ... письменників ... здатних створення чудової роботи» та «одного з наших найвидатніших фантастів-романістів часу», її критики вважають її людиною, яка «живе на планеті Зог» і письменницею, пізніший твір якого «досить нечитабельний ... науково-фантастична література четвертого розряду». Хоча Лессінг ідентифікувала себе головним чином письменницею та казкарем і постійно відмовлявся піддаватися заздалегідь визначеним тегам або оптовим категоризаціям, вона отримала "кожну можливу етикетку".

Доріс Лессінг була майстринею літератури. Вона жила так, як вважала за потрібне, писала що хотіла і руйнувала авторитети. Після пристрасного захоплення комунізмом і розчарування в ньому Лессінг відмовилася від цільних ідеологічних систем і усе ставила під сумнів. Лише суфізм, древня

містична течія ісламу, дав їй можливість займатися духовним розвитком, не відмовляючись від свободи і критичного мислення.

РОЗДІЛ II. Особливості художніх прийомів у прозовій творчості Доріс Лессінг

2.1. Увага до самоідентифікації та соціальної свідомості. «Іншість» як ідентифікатор пошуку свого місця у людському середовищі.

Вагоме місце у зображенні відносин між «інакшою» особистістю та всепоглинаючим соціумом належить діалогії Доріс Лессінг про Бена («П'ята дитина», «Бен серед людей»). [12].

Без сумніву, «П'ята дитина» - один з найскладніших і найцікавіших романів Лессінга. Головний герой роману Бен був центром багатьох незавершених питань і здивувань читачів. Роман також був описаний як дивовижний через незрозумілість "інакшості" його героїв. Продовження роману під назвою «Бен серед людей», що описує подорож Бена від Британії через Францію до Бразилії, не створює дивовижної атмосфери його пригод, однак є продовженням процесу відчуження Бена, від соціуму, навіть коли він перетинає континенти і намагається ідентифікувати себе, визначити своє місце в світі, повному незнайомих, перш ніж він піддається в лапи смерті.

Бен - п'ята дитина Девіда і Гаррієт Ловатт, які виглядають зразковою сім'єю з поглядами і принципами, відмінними від їхніх сучасників. Вони проживають в величезному вікторіанському будинку і наперекір думці своїх рідних, мріють про багатодітну сім'ю. І їхнє життя складається майже ідеально, аж до п'ятої вагітності Гаррієт і народження їх п'ятої дитини, кардинально змінить їхню родину.

Лессінг створює атмосферу напруженості і дивовижності навколо Бена протягом всього роману, тож питання, що таке Бен, залишається без відповіді. Те ж питання задають усі герої діалогії.

Лессінг не показує конкретних відповідей, але розповідь фокусується в основному на Бені у більшій частині роману, тим самим допомагаючи читачам

проявляти більше співчуття тут, ніж у попередньому романі. Однак в обох роботах Бен є аутсайдером, завжди поза межами цивілізації. Читачам поступово стають зрозумілими реакції, які Бен викликає у оточуючих людей, і причина його відхилення від загальноприйнятих соціальних критеріїв.

Отже, для суб'єкта дуже важливо вигнати предмет з уявних кордонів, щоб він міг визначити і затвердити свою ідентичність на основі того, що було недосяжним і забороненим. Однак таке формування ідентичності базується на хитких підставах, оскільки присутність непридатного може посилити почуття невпевненості у суб'єкта, і для постійного збереження ідентичності слід постійно триматися за межами обмежень і це може називатися певним «забрудненням» людського, середовища. Як описує Сара Гембл, щоб зайняти позицію в суспільному порядку, індивідуальний персонаж повинен визначити себе як незалежного і відкинути все, що загрожує цьому почуттю автономної, унікальної самості. Однак відмова свідчить і про те, що такий контроль є лише частковим. [3].

В обох романах Д. Лессінг Бен постає певною безперервною загрозою, яка входить до складу суб'єкта, і тому стає загрозовою для всіх героїв романів не тільки тому, що він діє по-різному і часто жорстоко, але й тому, що оскаржує уявлення суб'єктів про його суб'єктивність. Це призводить до постійної відмови від Бена більшою кількістю персонажів обох романів. Бен відхиляється від нормального, і ці два твори не дають читачам відповіді, чому він інший, хоча письменниця у продовженні намагається спроектувати Бена як істоту.

Причиною того, що Бен настільки відокремлений і зневажається оточуючим його суспільством, є те, що більшість персонажів романів відчувають почуття онтологічної невпевненості в оточенні Бена. Їх поведінка по відношенню до Бена здебільшого обумовлена цим почуттям невпевненості, яке походить від

їхньої нездатності зрозуміти або охарактеризувати Бена. Постійне запитання в обох текстах: "Що таке Бен?" (а текст не пропонує чітких відповідей на своїх героїв). Бен дивний і аутсайдер не лише тому що він є «іншим», але й тому, що різниця його «іншості» не може бути класифікована або розшифрована. Його іншість, яка одночасно відштовхує і приваблює, стає викликом на рівні існування соціуму. Яскравим прикладом є порівняльна ситуація, коли двоюрідна сестра Емі Бен, яка страждає на синдром Дауна, є більш прийнятною для сім'ї та суспільства, оскільки її таємницю можна зрозуміти, визначити та класифікувати, на відміну від Бена, котрий залишається загадкою для більшості персонажів, включаючи самого себе.

Незважаючи на те, що більшість оточуючих людей відкидають Бена, є деякі винятки, які приймають його. Група, з якою він переїжджає в «П'ятій дитині», і стара пані, з якою він живе, повія Тереза, яка рятує Бена від вчених, які захоплюють його. Також мати Гаррієт робить спробу прийняти Бена таким, яким він є. Однак цікаво зауважити, що хоча ці люди дозволяють Бену залишатися з ними, відчуття прийняття того, ким він є, у кожного змінюється. І ті, хто приймає його без будь-яких питань, це ті, хто сам маргіналізується в соціальному порядку і опиняється на околицях суспільства, наприклад Тереза та стара леді. [47].

Ідея діалогії полягає в тому, що у того, хто бере участь в житті Бена, поєднуються захоплення і терор, те, що можна легко сприйняти у випадку з Беном. Він є предметом уважного спостереження для всіх, і навіть більшість людей вважають його виродком, гобліном.

Отже, Доріс Лессінг майстерно відобразила проблематику індивідуальності, пошуку себе в середовищі людей, протистояння соціальній свідомості і шаблонному мисленню. Дійсно, саме завдяки самоідентифікації людина формує своє унікальне «Я», яке діє основою для визначення життєвих

стратегій у відносинах із соціальним середовищем, оскільки у процесі самоідентифікації індивід усвідомлює своє становище в суспільстві.

2.2. Психологізм та скептицизм у прозі Д. Лессінг.

Всі без винятку романи лауреата Нобелівської премії британської письменниці Д. Лессінг відзначаються подробицями та глибинним зображенням внутрішнього світу людини, тобто тим, що у вітчизняному літературознавстві прийнято називати психологізмом [22, с. 83]. При цьому звертає на себе увагу інтерес Д. Лессінг не стільки до внутрішнього світу взагалі, скільки до найбільш глибоким, несвідомим його верствам. Її очевидно турбують не так свідомі психічні процеси, властивості і стани, скільки несвідомі явища: приховані мотиви думок, почуттів, дій, вчинків, висловлювань, різні несвідомі імпульси, які розкриваються тільки в момент скоєння людиною тієї або іншої дії або вчинку, різні змінені стани свідомості (сновидіння, бачення, інтуїтивні осяяння), під час яких в свідомість прориваються ті чи інші несвідомі аспекти особистості і т.п. Все це дозволяє визначити психологізм Д. Лессінг як глибинний, оскільки саме глибинної називається область психологічної науки, зайнята феноменом несвідомого

Глибокий інтерес до несвідомого психічного поєднується у Д. Лессінг з виразним прагненням до освіти читача. Цю установку письменниці на освіту зазначила ще в 1970-ті роки літературознавець С. Дж. Каплан, яка писала, що роман, в поданні Д. Лессінг, повинен служити завданням навчання, бути соціальним інструментом [24, с. 3]. Саме ця установка зумовила, на наш погляд, особливий, аналітичний характер психологізму романів Д. Лессінг, що полягає в її прагненні не просто відобразити ті чи інші несвідомі явища, але зробити це максимально явно, експліцитно, дохідливо - так, щоб будь-якого її читачеві стало зрозуміло, що, крім свідомості, в психіці кожного

людини присутній величезний пласт несвідомого, яке часто керує тими чи іншими його діями, вчинками, думками і почуттями, проявляється в сновидіннях, а у особливо обдарованих людей - також у видіннях, інтуїтивних осяяннях, художній творчості і ін. Малюючи образи рефлексивних і аналітично орієнтованих героїнь (Марти Квест, Анни Вульф, Кейт Браун, Сари Дурхам), Д. Лессінг пропонує читачеві разом з ними шукати глибинні, несвідомі мотиви дій, вчинків, думок і почуттів, причому як своїх, так і чужих, аналізувати сюжети і образи сновидінь в пошуках тих чи інших послань несвідомого і навіть занурюватися, за допомогою описаних нею в деяких романах технік [16, 14], в змінені стани свідомості, щоб там зустрітися з несвідомим лицем до лица. Тим самим письменниця спонукає читачів використовувати, як це роблять її героїні, психологічний аналіз і самоаналіз для більш глибокого розуміння самих себе та інших людей з метою більш ефективного вибудовування власного життя. В зв'язку з такою вираженою установкою Д. Лессінг на просвітництво читача в її романній творчості переважають прямі, експліцитні, засоби психологізму: психологічний аналіз і самоаналіз як його різновид - останній в вітчизняному літературознавстві іноді називають раціонально-аналітичною рефлексією [29, с. 86].

До прикладу, «Трава співає» - насамперед роман психологічний. Д. Лессінг зображає жінку, яка божеволіє від власного подружнього життя, що приносить їй лише страждання, від дикого почуття близькості та спорідненості до людини, яку вона зневажає, божеволіє від стереотипів, що терзають її сумління. Психологізм роману виражений у роздумах та муках сумління головної героїні, часто пов'язаних із проблемами расизму, нетерпимості до чорношкірих працівників, а також в стражданнях Мері Тернер через невдоволення її особистим життям і зневага до власного чоловіка. Через

сюжет роману «Трава співає» Д. Лессінг досліджує психологію людини, «<...> одночасно і ззовні, і всередині, одночасно англійка і іноземка» [39; с. 58]. Мері зображується авторкою як жінка, яка була вихована і навчена ненавидіти чорношкірих. Її світосприйняття перевернулося, коли вона побачила в одному з них Людину. Центральна проблема роману відповідає ідеологічним стереотипам європейців: відомо, що на сприйняття африканського населення англійцями впливає багато факторів, наприклад, різні соціальні статуси, рівень освіченості, але найважливішим залишається колір шкіри, який чітко розмежовує британців-колонізаторів та чорношкірих аборигенів. Європейці самі взяли на себе роль «спасителів і просвітителів», ідеалізуючи це в гасло «тягар білої людини». Саме у такий спосіб письменниця виходить за межі сюжету роману до загальних проблем людства, перехід від індивідуальної проблеми героїні до проблеми цілого соціуму.

Якщо аналізувати скептицизм, виражений у творчості англійської письменниці, то варто відразу з'ясувати, до чого письменниця схильна більше: до скептицизму з характерним для нього критичним ставленням до вироблених моделей або ж до прийняття одного з них остаточною. Вважається, що експліцитно і імпліцитно позицію автора виражає не тільки основний текст, а і передмова, епіграфи і заголовки художнього твору. Вони - і елементи структури роману, і ті інструменти, які сприяють адекватності розуміння тексту, що містять перші аргументи на користь критичної позиції Лессінг. До того ж, до аналізу окремих частин авторського тексту або того, що називають текстовою периферією, спонукає і естетична програма, сформульована письменницею в передмові до роману «Золотий записник», який в усіх відношеннях став художнім експериментом письменниці. Адже вона підкреслила, що особливе значення надає формі, тому що мала на меті наступне: "To talk through the way it was shaped "[9, с. 2].

2.3. Мультикультурність та проблематика множинної ідентичності у творах письменниці.

Коли розглядаються загальні характеристики літературних текстів Доріс Лессінг, особлива увага приділяється мультикультурному аспекту світогляду письменниці, який безпосередньо впливає на її літературу. Найбільше це виявлення полікультурної «іншості» - у вибраних романах та коротких оповіданнях Доріс Лессінг. За допомогою аналізу текстів картина мультикультурності яскраво ілюструється. Творчість Доріс Лессінг, лауреата Нобелівської премії 2007 року, відноситься до мультикультурної художньої літератури. Це твердження часто стає об'єктом дискусій і ще до сих пір точаться суперечки. З іншого боку, цікаво, що всі літературознавці одностайні - її художня творчість відноситься до постколоніальної літератури, адже письменниця народилася в Персії, а до 1950 року жила в тогочасній англійській колонії Британії Південної Родезії, тепер Зімбабве. Реалії колоніальної життя яскраво відображені в її ранній творчості, яку можна умовно віднести до «африканського періоду» - це перш за все романи «Трава співає», а також цикл з п'яти творів «Діти насильства». Саме постколоніальний характер ранньої творчості Лессінг згодом став основою для мультикультурного світогляду письменниці, чітко простежується в її подальшій творчості. [18].

Один з романів зрілого періоду творчості автора, що наповнене мультикультурною проблематикою - «Літо перед заходом» (1973). [43]. Ознака широких географічних рамок твору - те, що дія відбувається спочатку в Лондоні, потім в Стамбулі, потім в Іспанії тощо. Героїня роману, Кейт Браун, яка й сама не чистокровна британка (її дідусь був португальцем і половину свідомого життя вона провела саме з ним), працює перекладачем і

організатором різних міжнародних з'їздів і конференцій. Вона постійно оточена людьми з різних країн, змушена шукати індивідуальний підхід до кожного і знаходити з ними спільну мову. Саму Кейт Браун це захоплює, адже «Яким екстраординарно привабливим був цей натовп [учасники конференції]. Така суміш красивих чоловіків і жінок зі шкірою різного кольору і різних народностей могла б бути знахідкою для кінорежисера, який має за ціль зняти ідеальну сцену об'єднаних націй»[43, с. 29].

Кейт Браун, як і багато інших персонажів Лессінг, страждає від порушення цілісності її національної ідентичності. Через своє португальське коріння вона відчуває себе чужою, аутсайдером, «Іншою» серед англійців і не може позбутися цього відчуття, навіть перебуваючи серед величезного мультикультурного натовпу, де приналежність до будь-якої нації світу втрачає свою вагу. Сама автор звертає увагу на цю проблему тим же способом, що навіть ім'я Кейт втрачає своє значення: «Дорога Кейт. Шері Катрін. Солодка Катя, Катінька, і Кітті. Мила Кейті, моя Катьона. Чарівна Кейтлін, Кейтерлін, Кот, і Кетрін. Моє кохання Катерина, мій ангел Каті. Карен ...»[43, с. 65]. У такі моменти героїня Лессінг усвідомлює, що вона і сама не знає, як правильно до неї звертатися, вона сама починає сумніватися в тому, до якої нації належить. Як видно, образ Кейт Браун задумано письменницею як приклад мультикультурної «Іншості», особистості, відмінної від оточуючих через своє походження, через власну етнічну приналежність до двох народів одночасно.

РОЗДІЛ III. Художній світ крізь призму особистого життя Доріс Лессінг.

3.1. Образ жінки у феміністичних романах авторки

Тема взаємоіснування світів чоловіка і жінки стає невід'ємною складовою прози Доріс Лессінг. Слід зазначити, що на противагу усталеного думки про «Золотий записник» як класики феміністської літератури, письменниця завжди стверджувала, що сприйняття роману тільки крізь призму ролі жінки в суспільстві збіднює задум твору: гендерна проблематика набагато ширше і піднімає складні питання прав особистості (і чоловічої, і жіночої) в сучасному світі. Таким чином, вже з першого феміністського роману Д. Лессінг виділяється на тлі традиційної жіночої літератури, що відстоює, перш за все, права пригноблених жінок. Ця проблема присутня і у Лессінг, але не є домінуючою, а гармонійно вписується в комплекс проблем сучасної людини, які і намагається вирішити в своїх творах письменниця.

З моменту опублікування «Золотого записника» в 1962 році, кожен з романів Доріс Лессінг був зосереджений навколо одного і того ж виду кризи. Головна героїня страждає серйозними розладами, повним занепадом сил або божеволіє, в залежності від обставин, що склалися. Цікава паралель простежується крізь усі твори - головні герої Доріс Лессінг, навіть найчутливіші і розумні, часто мають велике політичне і соціальне свідомість, сприймають світ, як щось абсурдне, хаотичне і вбивче, яке посягає на їх почуття і перевіряє їх раціональні та емоційні здібності, доведені до межі. [8, с. 159].

Якщо говорити про роман Лессінг «Золотий записник», то у свій час він був визнаний одним з найяскравіших проявів феміністичних поглядів авторки. Героїня роману, Анна Вульф, намагається знайти цілісність власної ідентичності за допомогою свідомої фрагментації свого життєвого досвіду в

чотирьох записниках, а потім об'єднавши їх в п'ятому - золотому: «Я веду чотири записні книжки, чорний блокнот, який розповідає про Анну Вульф, письменницю; червоний блокнот, який стосується політики; жовтий блокнот, в якому я придумую історії на основі свого досвіду; і блакитний блокнот, який має на меті бути щоденником »[41; с. 475]. Д. Лессінг зазначає, що героїня страждає від множинності власних особистостей, адже вона одночасно і мама, котра самотужки виховує доньку, і політична активістка і письменниця, і подруга, і коханка. Д. Лессінг зображує особистість жінки, яка є Іншою по відношенню до самого себе, вона відчужується від оточуючих і втрачає відчуття своєї цілісності, власної ідентичності в цілому. Шлях зцілення Анни автор бачить в її свідомій дефрагментації власної особистості і свідомості в записниках з метою їх об'єднання в золотому записнику.

Книга складається з оповідальних розділів під назвою "Вільні жінки", в яких йдеться про письменницю Анну Вульф, яка, як і Лессінг, приїхала до Лондона з Південної Африки, її подругу-актора Моллі та їхніх чоловіків, коханців та дітей. Ці сцени перемежуються кількома зошитами Анни. Чорний блокнот розповідає про життя Анни в Африці, червоний блокнот з Комуністичною партією, синій - особистий, а жовтий - сцени роману, що твориться Анною.

Цей твір - це спроба наблизити, з різних точок зору, об'єктивний та суб'єктивний світ Анни. Це як фрагментоване, так і гармонійне ціле, що керується, загалом, труднощами, що виникають у Анни у розумінні змін у навколишньому світі та в собі.

У більшості прозових творах Доріс Лессінг образ жінки є наскрізною, основною сюжетною лінією твору. Зокрема, письменниця значною мірою використовує традиційні гендерні стереотипи та ролі. Або ж навпаки, переформовує міфи створення світу (де першою людиною вважався чоловік)

та зображує жінок як перших людей. [14; с. 270]. Теорія розвитку гендерної ролі простежується у поглядах авторки в останнє десятиліття її життя.

Деякі романи Доріс Лессінг свого часу було названо критиками як перші англійські постмодерні твори з чітко вираженою феміністичною проблематикою.

Зрозуміло, що Лессінг називає власні тривалі міркування про походження статей і, відповідно, про відмінність характерології жінки і чоловіка. "... Мені завжди здавалося, що чоловіки є молодшим типом, більш пізнім видом.

Їм не вистачає стійкості жінок, і жінки наділені природною гармонією у відносинах зі світом. <...> Чоловіки, на протипагу жінкам, непостійні і безладні "[2, с.54].

Таким чином, "непостійний, безладний чоловік" на протипагу "постійної, наділеної природньою гармонією зі світом жінці" - таке протиставлення, деклароване у тексті романів.

Зауважимо, що уява Лессінг аж ніяк не тупцює на науковому припущенні, тому що замість розгорнути історію життя жіночої спільноти, вона декларує намір розповісти про те, що могло б статися, якби в цьому жіночому суспільстві народилося хлопчатко. Іншими словами, з спочатку темою твору, насінням, з якого проростає тіло твору, є психологія, власне відносини двох статей, а не епічна сага про те, як одні завоювали інших.

З самого початку конфліктність або складність розуміння один одним постає як наслідок послідовної появи на світло жіночого виду і чоловічого. Ця казуальність є художньо-умовною, тобто не стільки причиною конкретних якостей чоловіки або жінки, скільки даністю, тому що інтерес письменниці, як уже зазначалося, пов'язаний більше з психологією.

Дійсно, характеристики жінок та чоловіків, зображених у романі «Ущелина»,

представлені як наслідок різної вродженої природи, а не набуті в культурному середовищі.

Фемінізм Лессінг відрізняється від загальноприйнятих жіночих прав жінок. Це пояснює вплив ідей суфізму на погляди письменниці. Загалом феміністки західних суспільств мають високі привілеї, порівняно зі своїми неблагополучними колегами як на Сході. Вони здебільшого вільно і відверто висловлювали свою стурбованість проблемами жінок. Наприклад, останнім часом величезний ступінь утисків накладається на жінок через вторгнення іноземців, військові напади та політичні негаразди, за сприяння місцевих деспотів або західних держав. Жінки зазнавали масових вбивств, тортур, підпалів, зґвалтування, незаконного ув'язнення, організованих нападів та інших серйозних актів агресії. Однак впливові феміністичні організації здебільшого мовчали про такі речі. Замість того, щоб взяти на себе важливе, але важке завдання - працювати на всіх жінок повсюдно, феміністки переслідували те, що Лессінг називає "ледачою і підступною" культурою розчарування чоловіків і ненависті чоловіків. У такому політико-культурному контексті споконвічна ісламська концепція справедливості є надзвичайно важливою. Тож ідеї Лессінг щодо гендерних питань значною мірою відповідають справедливості та гендерній рівності, як і її думки щодо освіти, літератури та расизму в основному стосуються поглядів суфізму на ці проблеми. [32; с. 318-320].

3.2. Проектування автобіографічного на проблематику прози Д. Лессінг

3.2.1. Відносини людини з природою, анімалістичні мотиви як спосіб вираження проблем людського.

Серед численних проблем прози Доріс Лессінг домінують теми осмислення людини і навколишньої природи. Особливості художнього втілення цих проблем в творах ранньої малої прози Д. Лессінг є метою даної статті. Взаємини природи і людини в оповіданнях африканського періоду Доріс Лессінг визначають внутрішній простір художнього твору, стають ключовими аспектами розвитку сюжету, істотно впливають на становлення і розвиток героїв, складають саму суть авторського задуму. Тому можна говорити про появу концептів «Природа» і «людина» в ранній прозі Д. Лессінг.

Природа і людина в оповіданнях Доріс Лессінг знаходяться в постійній взаємодії, є, як правило, провідними силами, зумовлюють розвиток сюжету. При цьому первинний компонент концепту «природа» - первозданність, дикість, неприборканість – може бути застосований і до самих людям. концепт «Людина» у Лессінг завжди носить двоїстий характер, протиставлення: «поселенець» - "корінний житель". Кожен з них також має подвійне можливе прочитання: «поселенець» - «Цивілізований» / «колоніальний»; «корінний житель» - «споконвічний житель» / «дикун». Кожен з двох різновидів концепту «людина» мають свої характерні особливості. Так деякі з поселенців, описаних в творах Лессінг, відмовляються залишатися в будинку надовго і воліють блукати в гущавині під нічним небом, «підпорядковуючи собі дику природу». А корінні

жителі, хоча і живуть в своїх будинках, відрізняються від поселенців близькістю до природного оточення. [16; с. 211].

Багатозначущим є прозовий твір «Історія двох собак», в якому письменниця вирішила представити образ собаки таким чином, щоб читачі ставили під сумнів деякі загальноприйняті норми володіння собаками. Це історія, яка порушує питання про взаємодію між людьми та собаками, задає питання, що стосуються одомашнення та дресирування собак, їх внутрішній характер, що виховується в контексті колоніалізму.

Таким чином, вона намагається охопити поняття дикості щодо домашніх тварин, зокрема собак, які розглядаються в контексті колоніалізму, як це представлено в історії. Авторка зображує проблеми пов'язані з питаннями раси, статі, конфлікту між поколіннями, який умовно проектується на життя собак.

Дикість і колоніалізм у "Історії двох собак" Доріс Лессінг Собаки відіграють важливу роль у колоніальному суспільстві, особливо в Африці. Хоча проект колонізації передбачає поселення в новій країні та протистояння диким тваринам, собака - це одна тварина, на яку поселенець може покладатися як на союзника, захисника і супутника. Собаки-поселенці, породи яких походять з Британії, у певному сенсі є твариною-аналогом поселенця. Коли ці тварини покидають своїх господарів або шляхом схрещування з корінними собаками, або повернення до дикої природи, це може здатися зрадою їх власників. [55; с. 25].

Доріс Лессінг досліджує цю дилему в "Історії двох собак" . Ця автобіографічна історія тісно переплітається з дитинством Доріс, її сім'ї та їхніх собак, адже вона виросла в 1930-х роках на фермі в колоніальній Родезії.

Лессінг створює іронічний оповідальний голос, який підриває колоніальний дискурс і викриває расові та класові упередження серед поселенців. Через об'єktiv собак вона також звертає увагу на гендерні конфлікти та підкорення жінок у питаннях навчання собак та полювання. Вона також порушує питання про остаточну природу собаки та її статус одомашненої тварини

“Дикість”, зображена в ранніх творах Лессінг, має амбівалентний відтінок у колоніальному суспільстві. Це "культурна конструкція, сформована відповідно до уявлень людей про навколишнє середовище, які в свою чергу залежать від їх соціального, політичного, економічного та культурного походження" (Louw 2). Один із загальноприйнятих уявлень про колонізацію Африки було те, що поселенці (європейці) прийшли, щоб принести цивілізацію, так би мовити, приборкати дикість ландшафту, людей та тварин. Тому, як і очікувалось, колоністи мали більше змагальний зв'язок з дикістю. Сва Хантер пише про те, що земля була пуста (і навіть коли вона не зовсім порожня), в розумінні білих колонізаторів вона все одно потребувала приручення "(35). Ідея приручення дикої землі протиставляється концепції дикості Гері Снайдера. Він пише : « Слово "дикий" схоже на сіру лисицю, яка біжить крізь ліс, качаючи за кущами, заходячи і виходячи з поля зору» (9). Здається, він припускає, що значення дикості не може бути пов'язане одним видом. Хоча він зазначає, що більшість визначень дикої природи є негативними. (не приручений, не обробляється), він вважає за краще визначати цей термін більш позитивно. нелюдських сил (10) Позитивний погляд Снайдера на дикість формує контрапункт загально негативному погляду культури поселенців на дикість, погляд, який Лессінг критикує у своїй історії. Однак, за словами Ченнелса , з поняттям дикості пов'язаний так званий міф про порожню землю, який є частиною колоніального дискурсу

Кисті. дуже усвідомлювала той факт, що Африка не була порожньою, а заселена попередніми мешканцями, про що свідчить заголовок її першого тому Африканських оповідань. Це був округ Олд Шефс. Однак. Ченнеллс стверджує, що вона підписується на частину цього міфу, здається, Лессінг до певної міри ототожнювала себе з поселенцями, які бачили в порожньому Лондоні антагоністичну дикість та тим, хто був відкритий для дикості в деяких її проявах. Африканські історії Доріс Лессінг дають складну картину ранніх поселенців у колоніальній Південній Родезії, як це було в 20-30-ті роки. Незважаючи на те, що історії Лессінг не є суто історичними розповідями, вони певним чином є більш "правдивими", ніж такий жанр, як автобіографія. Вона коментує різницю між її автобіографією *Under My Skin* та її художньою літературою: Коли я писала «Марту Квест», я була романістом, а не літописцем. Але якщо роман не є буквальною істиною, то він справжній в атмосфері, почуттях, більш "справжній", ніж цей запис, який намагається бути фактичним. Марта Квест та мої африканські новели - це надійний образ того регіону в давнину. Тобто з білої точки зору. [56]. Останнє речення Лессінг вказує на те, що вона добре усвідомлює свою обмежену перспективу в країні, розділеній на расовій основі, але вона, схоже, не сприймає це як тягар, на відміну від життєвих переказів Дж. М. Кутзі та Олександра Фуллера, котрі, за Тоні Сімоесом Да Сільвою, роблять такі історії: Давайте перейдемо до «Собак сьогодні», щоб показати, як у постколоніальний момент Південна Африка Зімбабве після 1980 р. Та після 1994 р. Історії про своє Я стримуються підвищеним усвідомленням привілеїв, кодуються як «тягар білої людини» (476) Доріс Лессінг пише з постколоніальної точки зору, незважаючи на те, що вона виросла в період політики апартеїду. [57].

В цьому творі також починає розгортатися конфлікт між дітьми та батьками. Це звична закономірність у багатьох африканських історіях Лессінг. Дорослі у віці її батьків, будучи поселенцями першого покоління, приносять із собою багато своїх британських уявлень щодо собак. Діти менше заважають цим забобонам і здатні реагувати на життєву важливу суть тварини замість передбачуваної формули, якою повинна бути хороша собака. У межах колоніального дискурсу Лессінг починає будувати контрдискурс. Певною мірою Лессінг ставиться до одержимості розведення тварин з гумором. Вона показує, що причина розведення важлива для поселенця тому, що вони будують собачу ідентичність з точки зору власної. Наприклад, описуючи матір щеняти, ми читаємо «Вона сама не була чистокривною, хоча, звичайно, її господарі думали, що вона є, чи повинна бути, суцєю їх собака (195). Особистість собаки затьмарюється почуттям власника про себе: вони побудова ідентичності собаки з точки зору їх власного еґо. Лессінг також показує, що проблема розведення є темною стороною. Це може мати фатальні наслідки для собак. У собаки, яка певним чином була забруднена, або через контакт із собакою, яка здичавіла, кажуть, що вона має "погану кров". Цуценята, які є предметом такого союзу, зазвичай гинуть. Хоча спочатку питання раси стоять на першому місці в історії, є й інші аспекти людського суспільства, які висвітлюються фокусом на собаках. Обидва батьки опосередковано спілкуються зі своїми дітьми та один з одним через собаку Джок. Цю собаку вони набувають у той час, коли їх син навчається в інтернаті. Це має бути собакою хлопчика, але оповідач пояснює: "Насправді собака мого брата була його заміною" (189) Усі затримані материнські енергії матері віддаються собаці. наполягаючи на тому, що він * делікатний і його потрібно захищати та вбивати. Собака не тільки замінює відсутнього сина, але й

замінює інших членів родини, які відмовляються дозволити їй поводитися з ними таким чином. Оповідач це відразу відчуває.

Хоча спочатку питання раси стоять на першому місці в історії, є й інші аспекти людського суспільства, які висвітлюються фокусом на собаках. Обидва батьки опосередковано спілкуються зі своїми дітьми та один з одним через собаку Джока. Цю собаку вони набувають у той час, коли їх син навчається в інтернаті. Це має бути собакою хлопчика, але оповідач пояснює: "Насправді собака мого брата була його заміною" [45; с. 360]. Усі затримані материнські енергії матері віддаються собаці, наполягаючи на тому, що він "делікатний" і потребує бути захищеним та годувати не тільки собаку заміною відсутнього сина, але також замінює інших членів сім'ї, які відмовляються дозволити їй поводитися з ними таким чином. Оповідач це відчуває - у всьому бізнесі було щось, що було б докором для нас [45, с. 300], якби ми дозволили собі бути делікатними, і добрими, або навіть джентльменами та дамами, Джоку не було б потреби сідати між колін моєї матері, його віддана благородна голова на колінах, а вона пестила, тужила і страждала

Тут собака є середовищем, за допомогою якого ця мати намагається маніпулювати членами своєї родини, щоб почуватись винною за відсутність відповіді на її потреби. Батько теж опосередковано спілкується як з дружиною, так і з сином, коли говорить про Джока: Це був мій батько, який вирішив, що повинен бути ще один пес, і з висловленої причини, що в іншому випадку Джек перетворився б на "маминоного". (При цьому слові, нагадуючи про сотню попередніх битв, мій брат почервонів, виглядав сумовитим і вийшов прямо з кімнати). [42; с. 300]. Тому собака відіграє важливу роль у сімейній динаміці. Можна також сказати, що собака є маркером характеру матері, оскільки вона виявляє її відчайдушну потребу годувати і погладжувати когось, а також її

тонкий спосіб надсилання непрямих скарг та докорів родині. Це також свідчить про те, що вона намагається протидіяти руйнівним наслідкам парадигми, де вона потрапляє як жінка в колоніальне суспільство. Собаки в цій історії стають середовищем, завдяки якому виявляється гендерний конфлікт. Емоційна реакція матері на відвідування Джоком комплексу, мабуть, вказує на те, що йдеться не лише про поведінку собаки. Вона інтерпретує природні тваринні інстинкти Джока як не лише непокірність, але і зраду "О, поганий собако. Джок, - сказала вона з сумом, - граючи з тими неприємними брудними собаками. Як ти міг Джок!" І він би грайливо, але в агонії каяття зненацька і облизувати її обличчя, в той час як вона згинала всю силу свого неминуче зраженого себе гудіння, співання. Як ти міг, ой як міг, Джок [42; с. 318-327]. Тут тварина, здається, є транспортним засобом, несучи гнів і стриманість цієї жінки в оточенні когось, неуточненого, але, можливо, її чоловіка і, можливо, чоловіків-поселенців, яких часто бачать як зраду своїх дружин-поселенців - ніколи не більше, ніж із чорношкірими жінками. Тут я можу посилання на іншу історію в колекції "Зрадники", яка має цю тему. У цій історії є й інші аспекти гендерного конфлікту стосовно нового цуценя. Аутентичність чоловіка остаточно, коли справа доходить до рішення, приймати чи ні цуценя. Мати проти, ти бачив, як він реагував на Місяць, якого ми ніколи не будемо тренуй його! [42; с. 339]. Але батько нав'язує владу, що суперечить його дружині, яка опустила її очі бідно сиділи і мовчали "[42; с. 351]. Щеня є фокусним центром, навколо якого внутрішня боротьба за владу обертається Лессінг розвиває нюанс суспільства поселенців у міру розвитку історії. Це ніби люди відрізняються своїм різним ставленням до собаки. Розповідачка відокремлює себе від дорослого, тут я залишив чотирьох людей, щоб поговорити про відмінності через маленького цуценя , і пішов на очищення.

Найцікавіше в цій історії, на відміну від багатьох розповідей із собаками, полягає в тому, що зв'язок між людиною та собакою не є важливою для оповідача. Мається на увазі не те, що оповідач не дбає про собак, але це не те, що особливо сильно проявляється в розповідь. Здається, вона захоплюється собакою, яка осторонь своїх людей. Що набагато більш важливим є зв'язок між людиною та собакою. Феномен людини, що відступає на користь тварини, не тому про "Іншість", або навіть "інше" за висловом Патріка Мерфі, але це виходить за рамки цього, як є шанобливо дозволяючи тварині бути повноцінним вираженням без обмеження одомашнення. Це змушує запитати, чи позиція Лессінг є тоді відмовою від процесу приручення собак взагалі? Я думаю, що з багатьма іншими її історіями вона порушує питання про втручання людини у нелюдський світ та розкриває можливості, але не прописує відповіді. Очевидно, дуже довга історія собак як супутників людини має імпульс, який ніколи не зупинить. Однак зробити паузу та переоцінити шлях який ця асоціація впливає на життя собаки, мені здається одним з головних досягнень її історії.

На закінчення ця історія виявляє, що собакам відводиться важка роль у колоніальному періоді ситуація, коли вони займають простір між прирученістю та дикістю, і їм доводиться проходити цей рельєф по відношенню до суперечливих людських груп. Вони схожі на призму, через яку висвітлюють багатогранні аспекти суспільства поселенців та багатогранні відносини між колоніалізмом і дикістю поставлені в центрі уваги. Зокрема, складний взаємозв'язок між дикістю та колоніалізмом ілюструється представниками громади поселенців, такі як мати. У неї в основному змагальність ставлення до дикості у собак. Вона очікує, що собаки будуть поводитись як люди і фактично, як колоніалісти, демонструючи свої ті самі

забобони та дотримуючись своїх расових звинувачень межі. У цьому ми бачимо, наскільки їй загрожує дике середовище, в якому вона опиняється, як з точки зору тварин, так і людей. Про це свідчить її акцент на тренуванні. Однак Лессінг також встановлює альтернативний дискурс у своїй історії, де Агенція людини зосереджена на дитині чи дівчині-підлітку. Цей локалізатор дає собакам більше можливості слідувати своїм інстинктам і бути більш вірними своїй дикій природі. Через цю історію, Лессінг критикує консервативну колоніальну концепцію "дикості" і пропонує альтернативу, яка схожа на формулювання Гері Снайдера про дикість щодо тварин: «Вільні особини, кожен із яких має свої власні засоби, що живуть у природних системах» [36; с. 111]. Можливо, через розповідь собаки вона будує альтернативний розповідь колоніалізм, хоча він йде глибше, ніж британська колонізація Африки, - це також про колонізація людиною тваринного світу. Вона порушує питання втручання людей в природу - змусити собак реагувати на людей і відповідно заперечувати їх "справжніх" натур, а натомість, знаходячи способи взаємодії з ними таким чином, щоб дати їм більше незалежності як рівноправним партнерам.

Ще однією цікавою прозою з анімалістичними мотивами є роман Доріс Лессінг «Коти». [28]. У цьому контексті важко чітко визначити оповідання про котів як частину автобіографії, отже, ці твори можна назвати в певному сенсі квазіавтобіографічними. Історія про домашніх тварин позбавлена сентиментальності, і Лессінг намагається уникати антропології тварин, однак у збірці все ж зустрічаються сцени жорстокості та надзвичайних страждань (особливо з другого видання збірки), що також можна знайти в її прозі. Наприклад, у згаданій історії «Наша подруга Джудіт» сцена народження молоді жінки-кота описана подібним чином до народження Гражини з тому

«Про котів», а у вигаданій новелі - народження мертвого кошеняти, залишення інших кошенят та позбавлення їх життя відображаються цілим розділом і не вдаючись до тиші. Сила вигаданої історії про Джудіт полягає в тому, що образ пологів як кошмару і тріумфальної смерті відображає силу психологічного потрясіння, яке переживає незалежна головна героїня-поетеса, що призводить до того, що вона вирішує негайно покинути Італію і кинути коханого ". Цей приклад показує перешкоди, що стоять перед спробою визначити прозу Лессінг як реалістичну або експериментальну. Для Лессінг реалістичне зображення віслюка в кульмінаційній точці гноблення, що перетворюється на жах реальності, натуралізм котів робочого класу Збірка квазіавтобіографічних історій в основному зосереджена на котячих героях, але її передумови складають аргументи, що стосуються життєвої ситуації письменника та соціальних поділів у Південній Африці та повоєнній Англії. «Кішки» - подібно до інших її оповідань історії намагаються пристосуватися до життя в нав'язаних приміщеннях, спочатку в квартирі в Персії, потім у кущах, щоб нарешті кинути життя в бідних лондонських кварталах, де їх розглядають як легке джерело доходу та забезпечують для медичного факультету він надав матеріали для вівісекції студентам - або так він каже міська легенда передавалася з вуст в уста. Д. Лессінг цікавить загальна фізіологічна спадщина котів та людей. Письменниця проводить паралелі між ситуацією бідних мешканців та умовами життя супроводжуваних недоїдаючих тварин, вказує на різну долю людей та котів, що відзначається хворобами, нещасними випадками та Айценією. Насправді це типовий спосіб представлення робітничого класу у творах Лессінга, який не зосереджується на схематичному підході до економічного гноблення, а в своїй прозі подає звичайні килими, різними способами намагаючись примирити різні їх діяльність: емоційна, сексуальна та сімейна ". У цій статті про котів буденне життя жінок

супроводжується пейзажами, котрі створюють емоційні та спільні стосунки. Однак ці пояснення також не здаються достатніми, бо якщо в написанні Лессінг є щось, що рятує оповідача від жаху реальності, це іронічна дистанція, яка не дозволяє їй повністю впасти у відчай. У фрагменті "Кішки" Лессінг розповідає анекдот про паризького друга, який веде незалежні води, настільки ж незалежного моряка Мева, який у пориві природної слабкості приручає маленького дикого півня. Птах не літає взимку, тому мій друг вирішує подорожувати. Це призводить до низки незвичних подій. [28].

Взаємовідносини тварин і людей формують складні узи та спільні зобов'язання, заплутуючи у міжособистісних стосунках сенс жертви та відданості. Ці особливості - що дозволяють їм вижити в червивих районах міста - не очевидні для провідних незалежних жінок, звільнених від стандартних сімейних відносин, жінок, які хочуть вирішувати самі. Квазіавтобіографія, розказана крізь призму котів, та кошенят, розташована хронологічно (з кількома ретроспекціями в попередніх частинах), містить внутрішню динаміку розповіді, веде через кульмінації (хвороби котів, поява нових котів, поїздки, смерть) до зазвичай нецікавих закінчень, що відображає безпорадність оповідача перед долею. І тут ми натрапляємо на тему, яка часто з'являється у творчості Лессінг. У 1960-1970-х роках, тобто коли він скинув перші фрагменти тому на котів, письменника цікавили проблеми догляду за психічнохворими, придбані в Англії, що призвело до створення антипсихіатричного руху. Звертаючи увагу на такі проблеми, як клаустрофобні сімейні стосунки, психічні зриви та сприйняття хворих людей ". Ловелінг також застосовувала свої спостереження до домашніх господарств котів та гостей двору. Письменниця також описала чутливість людей до тварин, які повинні піддаватися втручанням. - фізичні в ім'я свого блага.

Примусова госпіталізація та біль, завданий доглядачами, які не були корисними для тварин, спричинили кетоз, невроз, депресію, і вони втратили довіру до домогосподарства[27].

Відносини між людьми та між людьми та котами, про що авторка писала надзвичайно динамічно, зміна одного елемента часової системи взаємовідносин призводить до наступних змін, стаючи таким чином чудовою ілюстрацією праць Чарльза Дура щодо стратегій виживання, пов'язаних із доступними можливостями. Динаміка змін у взаєминах, як і характер, ілюструється нескінченними, тимчасовими іменами котячих головних героїв. Назви вносять у подані сюжети жартівливий смак, посилаючись одночасно на літературні фотографії циклу історії Лессінг. «На відміну від зовнішнього вигляду, ім'я kota - справа непроста, тому ручка трясеться в моїй руці. Коли я повинна вказати, наскільки заплутана вся справа, а справа в тому, що кішка має три імені». У Лессінг коти мають навіть більше трьох імен, і водночас вони також є важливим випробуванням почуття гумору у читачів. «Нашим теперішнім котам все це не сподобалось. Одним з них є Чарльз, а насправді принц Чарлі - зовсім не під теперішньою назвою цього титулу, а на честь попередніх романтичних книг, але він прекрасний котик Прегі, який знає, як правильно одягатися. Чим менше ви скажете про його характер, тим краще, але він не є героєм цієї хроніки. Другий, старший брат цього і тому відповідної ролі має повне церемоніальне ім'я, дане відразу після того, як він вже не був кошеним, і його риси стали очевидними. Ми називали його Генералом Рожевого Третім, віддаючи шану його попередникам і, мабуть, бажаючи пам'ятати, що навіть найдоглянутіший кіт рано чи пізно покине нас». (...) Нові риси головних героїв котів стають знуцанням та жартами по-сімейному, вони також вказують на стадо людини і тварини. Тварини заплутані в житті людей,

їх політичних поглядах, а самі вони заплутують людей у своєму житті неприємностями, пов'язаними з самотністю, здоров'ям та турботою про найменших. Усвідомлення того, що є лише спостерігачем за життям, мало впливаючи на результат подій, сильно відзначається в оповіданні всього твору, врешті-решт, в телевізійному інтерв'ю Лессінг вона заявила: "Я яка тварина", і, схоже, це написання відрізняє її від інших людей, які не пишуть.

Отже, Доріс Лессінг описує розуміння поняття «природа» як складний комплекс - проблеми впливу географічного простору на характер, світовідчуття і поведінку людини, що впливає на способи зображення перших поселенців в своїх оповіданнях. Тобто між поняттями «природа» і «Людина» завжди існує складний зв'язок, взаємна обумовленість. попадання з обмеженого простору Англії на безкраї простори Африки іноді призводило поселенців до відмови від внутрішнього простору в цілому. Великі простори могли дати можливість для пригод, або бути причиною відчуття небезпеки, тому вони намагалися обмежити свій простір, тим самим ізолюючи себе від решти Африки.

Використовуючи анімалістичні мотиви, письменниця відображує людську сутність, абсурдність колоніалізму, проблеми «дикості» та «іншості».

3.2.2. Міжособистісні відносини у колі сім'ї. Роль матері.

Ще однією часто зображуваною проблематикою прозових творів Лессінг є сім'я. В зображуваних життєвих ситуаціях саме сім'я виступає тим рушійним фактором, що здатний допомогти індивіду подолати труднощі. Цікавим є той факт, що індивідуальне становлення особистості в соціумі формується на основі сімейної самоідентифікації. По суті, щоб відчутти свою приналежність до соціуму, необхідно спочатку усвідомити свою приналежність до родини.

Власне, з сім'єю пов'язаний початок осмислення свого «я», оскільки саме в ній в свідомість людини закладаються основні моральні цінності, норми, адаптації до зовнішніх умов, правила і образи поведінки. [22].

Упродовж всієї письменницької кар'єри Лессінг чітко прослідковується тема відносин дочки-матері, роль матері. В тій чи іншій формі, вона виступає важливим елементом у сутичках її головних героїнь з навколишнім оточенням чи внутрішнім світом, для того, щоб віднайти свою власну ідентичність і знайти своє місце у світі, де перевага на чоловічій стороні.

Цей мотив повторюється у її романах «The Grass is singing», «The Golden Notebook», «Martha Quest» та ін.

Для явища, описаного авторкою у своїх романах, був винайдений особливий термін – «матрофобія». Взагалі це поняття вперше вжила дослідниця Лінн Сікенік у своєму есе у 1973 р. Вона вжила його для позначення героїнь романів Лессінг як «гіперраціональних жіночих персонажів, які бояться повторювати страх своїх матерів» [35]. Дещо пізніше науковиця Адрієнн Річ перетлумачила цей термін як «страх не перед своєю матір'ю чи материнством, а перед тим, щоб стати чиєюсь матір'ю» [48].

Для кращого розуміння розглянемо суть цього терміну. По суті, цей феномен розкриває багато прихованих страхів дівчини, жінки щодо материнства. Це явище є досить глибоким і складним. Воно може мати певні паралелі між страхом стати матір'ю і можливою глибокою прив'язаністю до своєї мами; що якщо хтось може ослабити твою охорону, то ідентифікуватиме тебе повністю з нею.

Це частково пояснює теорію, коли у більшості сім'ях жінок виховували лише як майбутніх матерів. Звідси і впливають відносини між жінкою і її дочкою. Доріс Лессінг використовує пост-фрейдистську теорію для того,

щоб яскраво відобразити, як по-різному відбувається процес статевої диференціації хлопчиків та дівчаток з самого дитинства.

Відносини матері та дитини в ранньому дитинстві спочатку практично однакові як для хлопчиків, так і для дівчаток, але у міру дорослішання воно починають кардинально відрізнятись – дівчинка довше залежить від матері, а хлопець виривається з цієї прихильності легше, покладаючись на свою мужність і самостійність. Йому простіше розірвати інтимні стосунки з матір'ю, оскільки суспільство є переважно патріархальним, і чоловіки асоціюють себе з фаллосом і владою. Досвід доньки неодмінно має бути іншим, оскільки в неї немає того, що є в чоловіка, щоб протистояти всесильності матері. [44].

Ще одним фактором є різниця у ставленні матері до сина і дочки. Хоча мати заохочує хлопчика розвивати окрему ідентичність, вона не робить те саме з дочкою. У стосунках дочки-матері виникає певна амбівалентність, коли дочку хочеться якнайдовше утримати поруч себе, так і виштовхнути її у доросле життя. Відповідно такі спроби викликають більше тривоги, переживань у дівчат і провокує спроби цих дочок скоріше відділитися.

Ця ситуація повторюється і відтворюється з покоління в покоління, і дочка, що раніше страждала від амбівалентності і труднощам з визначенням свого еґо, очевидно, створює таку ж ситуацію для своєї дочки, коли переходить в роль матері. Це може бути і не зовсім свідомо. Через такі напружені стосунки і виникає матрофобія, коли дочка не хоче бути схожою на матір, так би мовити, прагне розірвати цей ланцюг. Цей страх призводить до спроби дочки відірватися від образу матері.

Явище матрофобії є художньою рисою не лише в окремих творах Лессінґ, але й рисою самої авторської ідентичності авторки. Автобіографічний мотив

виявляється також і в її романі «Діти насилля» через зображення відносин головної героїні зі своєю матір'ю . Пізніше вона зізнається в одному з інтерв'ю, що запам'ятала з дитинства нелюбов своєї матері і зовсім інше відношення до «омріяного сина» . Відносини між Доріс Лессінг та її мамою були настільки складними та подекуди відчуженими, що це досить сильно повпливало на характер та особистість письменниці. Особиста драматична історія пізніше трансформувалась в автобіографічні мотиви у її прозі.

Роман Лессінг «Трава співає» («The Grass is singing») яскраво ілюструє матрофобію через характер головної героїні Мері Тернер. Мері нізащо не хоче повторити життя своєї матері, проте, незважаючи на всі свої старання піти від усього цього потрапляє у вир подій, які ще більше ламають її. В результаті - психологічний розлад і передчасна смерть.

Далі, поступово розкриваючи трагедію дівчини через спогади дитинства, оповідач ніби роз'яснює читачеві усю гіркоту відносин дочки-матері.

Її матір описують як «високу худу жінку з гнівливими, нездоровими блискучими очима» [39, с. 96]. Вона запам'яталась Мері як жінка, яка не мала щасливого подружнього життя через бідність та пияцтво чоловіка, батька Мері. Мати все своє незадоволення життям виливала на Мері, одночасно зробивши її «довіреною слухачкою». Дівчинка була ще зовсім маленька, тому сильно сприйняла до душі такий стан речей у сім'ї – батька ненавиділа через зриви матері, в той час як до матері росли подвійні відчуття – прагнула піти, але почувалась важливою утішителькою для нещасної мами. Це змусило дівчинку швидко подорослішати і рано розуміти, що сцени матері були скоріше для вдоволення власного его, ніж від образи на батька.

Отже, сім'я – це початок, де формуються основи особистості та її цінностей, що гарантує успішну адаптацію до суспільства, оскільки сім'я як соціалізуюча структура зображує людину не лише як біологічну одиницю, а й як особистість з певними соціальними, культурними та моральними якостями. Найважливішою функцією сім'ї, поряд із соціалізацією, є самоідентифікація особистості. Сімейна самоідентифікація трактується як двосторонній процес, що включає встановлення відповідності між сімейними стосунками та вже прийнятими певними соціальними нормами [39, с. 109].

3.3. Прихований автобіографізм романів Доріс Лессінг.

Автобіографізм роману «Трава співає» виявляється не лише через детальне зображення авторкою географічного фону, але й особливою увагою до проблеми расизму, яка, як відомо з окремих інтерв'ю Д. Лессінг часто поставала причиною запеклих дискусій у домі авторки. Особливо гостро ця проблема позиціонувалась у суперечках між письменницею та її братом, який відверто ненавидів чорношкірих та не вважав їх за людей. [2, с. 55]. Болючі теми дитинства та юності Д. Лессінг постають важливим елементом її першого роману, але значно яскравіше виявляються в наступному творі авторки «Марта Квест» (1952), першому романі з циклу «Діти насильства». Героїня показана молодою дівчиною, яка протестує проти традиційного стилю життя та одруження зокрема, вступає до літературної групи, що сповідує ліві політичні погляди, обурюється ставленням британців у колонії до чорношкірих

аборигенів та іммігрантів з Європи. Життєвий шлях головної героїні роману подекуди є цілком аналогічним життю Д. Лессінг. Як і сама авторка, Марта виходить заміж у 18 років і майже відразу народжує двох дітей. Д. Лессінг трактує одруження Марти як часткову страту, як приреченість на таке життя: «І все-таки доведеться любити його: адже він вибрав саме її» [40; с. 387]. Письменниця, як і героїня її твору, до 15-річного віку жила на фермі, оточеній кукурудзяними плантаціями, далеко від міста. На початку роману Д. Лессінг зображує Марту, якій всього 14 років, час від часу вона вибирається до міста, аби забирати з поштового відділення книжки замовлені з Лондона, адже це її єдиний спосіб отримувати хоча б якусь самоосвіту.

Підсумовуючи вищесказане, стає очевидним проєкція автобіографічних мотивів у прозових творах Доріс Лессінг. Емоційні моменти і періоди її власного життя, як-от – несправедливість расизму, природа, гендерна рівність, знаходять своє відображення у творах письменниці.

3.4. Місце фантастичного і реального у творчості англійської письменниці.

В кінці 70-х років Д. Лессінг все більше цікавилася глобальними проблемами - долею світу і цивілізації. І вона вирішила спробувати силу свого пера у новому жанрі -космічній фантастиці, яку назвала "найоригінальнішою, винахідливою і дотепною галуззю сучасної літератури ". Вона захотіла міфопоетично стракувати долі світу, творити соціокультурні утопії, але фактично суть романів цього циклу – есхатологічне трактування руху історії, впевненість, що "золотий вік" людства - в минулому, а в майбутньому – кошмар апокаліпсису. Космічна серія "Канопус в Аргосі: Архіви» починається

романом "Шикаста" (1979), [24]. де розповідається про дві міжгалактичні імперії - Канопус і Сіріус – які змагаються між собою, а інші Всесвіту - сфери їхнього впливу. Канопус - могутність і розум, але настає "століття руйнівництва" і все досягнення прогресу йдуть на потреби війни. У творі, як відзначили критики, гнів проти суспільства, що, воєнізуючись, розкладається, переростає в "апокаліптичний гнів" проти всіх. Соціальна пильність Д. Лессінг поєднувалася з філософської наївністю.

Другий роман "Шлюби між зонами три, чотири, п'ять" (1980) - розповідь про планету Зона III, де править мудра королева Ал IT, але сама планета знаходиться в стані стагнації і загнивання. Королева повинна вийти заміж за правителя Зони IV - архетипу «чоловічої» держави, де раби працюють на війну. Жорстока структура притчі є мораль - цивілізації переживають періоди підйому і спаду, іноді спади такі, що відбувається повна деградація і подальшого підйому вже не буде ... Нарешті, романи "Експерименти на Сіріуса" (1981), "Створення комітету представників для планети вісім "(1982) - це варіанти майбутнього, якого фактично не буде. Помітний жах автора перед майбутнім апокаліптичним обривом людського існування. Так, письменниця розгублена, але твори – це застереження: жодна вища зла сила нами не маніпулює, треба самим творити свою майбутню історію

Будучи романістом, а не феноменологом, Лессінг (1919–2013) розповідає про ці зміни змістовно, але на її основі можна проілюструвати, як розвивається мінливий, всеохоплюючий домашній світ через поступове усвідомлення того, що суть людських світів і людського досвіду є Набагато більше, ніж життєвий світ і природне ставлення самої людини. Що найважливіше, у розповіді Лессінг про розширення внутрішнього світу Марти Квест іноді трапляються раптові переживання більш глибокого усвідомлення, які я називаю тут

моментами усвідомлення, коли раніше, сприйняте як належне, беззаперечне знання відпадають, і ми бачимо світ по-новому, що трансформує розуміння внутрішнього світу, сприймаючи ті аспекти людського досвіду, які раніше розглядалися як нереальні, неможливі, неймовірні або цілком суперечать тому, як ми вважали світ таким. [23].

Світове життя та природні установки. Центральною метою феноменології є розуміння сприйнятої даності світу, яким він живе повсякденно. Щоб пізнати та сприйняти цей беззаперечний прожитий у фоновому пласті людський досвід, одним із найважливіших феноменологічних внесків є артикуляція Гуссерлем життєвого світу та природного ставлення до невідворотних, але невідомих особливостей людського життя, які жодна з попередніх західних філософських традицій не знаходила повністю або чітко сформульована. Думка, життєвий світ і природне ставлення є невід'ємною частиною будь-якого людського життя минулого чи сучасного, західного чи незахідного, заможного чи бідного, простого або витонченого, ці концепції не були раніше в жодній західній філософській традиції чітко досліджувані чи оцінювані. Цей факт дозволяє твердження про те, що Гуссерль "відкрив" світ життя і природну позицію. Як пояснював Моран, головним акцентом Гуссерля був вираз "дарований, завжди сприйнятий як належне" світ життя, який ніколи раніше не ставав темою дослідження. [36].

Концепції життєвого світу та природного ставлення надзвичайно цінні, оскільки вони спрямовують на безпосереднє усвідомлення аспекти людства, які є невід'ємною частиною пережитого досвіду, але надзвичайно важко чітко сформулювати, оскільки вони позначають неявне обґрунтування того, як може просто відбуватися людське життя ". світ життя як світ заздалегідь даного, знайомого, наявного, доступного, навколишнього світу .., який огортає нас і

завжди є там, як само собою зрозуміле "Світова цивілізація - це безперечний, звичайний пласт розгортання людського життя, коли життя людини йде звичайним плином, це трапляється і рідко ставиться під сумнів, за винятком випадків, коли це стає незвичним чи якимось чином нетиповим. Одним із сучасних прикладів є пандемічна криза COVID 19, в якій виникає беззаперечна повсякденна поведінка, як-от особиста взаємодія замінена "незвичайними" діями, такими як соціальне дистанціювання, носіння масок для обличчя та добровільна ізоляція. Оскільки вірус вимагає змін, сприймаючи як належне розуміння та дії, людина усвідомлює беззаперечну "нормальність" свого звичного світу, хоча це усвідомлення залишається в межах усвідомлення життєвого реальності. Раптом все кардинально змінюється, і людина усвідомлює, що світ таким, як вона сприймала, вже не буде, він може бути інакшим.

Доріс Лессінг пропонує делікатні, поглиблені описи людського життя, як це було у двадцятому столітті, хоча більшість її спостережень і висновків значно вплинули, на наше здивування, на час двадцять першого століття. Для Лессінг людський досвід є альфою та омегою всього творчого письма; у романі «Місто чотирьох воріт» вона щонайменше шість разів згадує, що «досвід не можна замінити». Цей сенс, виражений у творах Лессінг, має чіткі паралелі феноменологічному інтересу до пережитого досвіду, хоча очевидно, що вона приділяє більшу частину своєї уваги конкретним ситуаціям у життєвому світі і залишається зануреною в наївність власного природного ставлення, такою ж надзвичайно заангажованою та розважливою, якою вона є. На прикладі цього роману Доріс Лессінг можна проілюструвати процес діяльності однієї людини, коли вона усвідомлює рідний світ іншої, завдяки чому її власний світ змінюється підтримуючими, непередбачуваними способами. [49]. Частково

тому, що героїня Марта намагається відкрити нові способи розуміння, вона здатна прийняти і пережити значно інший рідний світ Лінди. Звичайно, Марта робить ці відкриття в межах природного ставлення, але навіть незважаючи на це, вони мають колосальне значення для майбутнього Лінди та для траєкторії холодних домашнє господарство. Емпатія та відкритість Марти є цінною моделлю для феноменологів, оскільки вона вимагає, щоб її розуміння впливало з людського досвіду і забороняло будь-які вимоги чи вимоги, необґрунтовані незвичайним, але цілим рідним світом Лінди.

Одним з найбільш похвальних досягнень Лессінг в «Місті чотирьох воріт» є подання незвичної ситуації у рідному світі Лінди та надання йому доступу для читачів, які в майбутньому можуть побачити "людей, що переживають психіку, у більш поінформованому, підтримуючому світлі. Якщо знову ж таки провести паралель з наукою, то у серії статей про "оновлення", написане на початку 20-х років, Гуссерль говорив про боротьбу за кращу людство "і" справжню людську культуру. Він зазначив, що для того, щоб рідний світ продовжував залишатися рідним світом, процес вимагає того, що він назвав "безперервне оновлення, "яким він мав на увазі зробити те, що є найкращим із можливих у певний час, і таким чином стати кращим і кращим відповідно до існуючої можливості. У всіх її працях Лессінг зацікавлена у визначенні як суті, так і недоліки людського життя, особливо в наші сучасні часи. Хоча вона не феноменолог, вона сприяє підтвердженню теорії Гуссерля, відкрито представляючи людські світи та вказуючи на шляхи, за допомогою яких ці світи можна зрозуміти набагато більш шанобливо, справедливо, доброзичливо та витривало. [50,с. 76].

Вивчення автобіографічного аспекту творчості Доріс Лессінг є досить важливим для розуміння проблематики її прозових творів. З однієї сторони,

з'являється розуміння авторської ідентичності письменниці, а з іншої, чітко прослідковуються автобіографічні мотиви, які, перенесені на художніх персонажів, поєднують у собі і героя твору, і письменницьке его авторки. Вона наче створює підміну Особистості, кожен раз «Іншу Доріс». Життєвий досвід письменниці постійно впливає на сферу її художнього вимислу, більшою чи меншою мірою обумовлюючи тематику творів, а також сприяє формуванню концептуального потенціалу романів, що відповідає роздумам та міркуванням, актуальним для самої авторки. У контексті аналізу та простеження тісного зв'язку реального життя Д. Лессінг із художнім простором її творів насамперед слід розглядати постколоніальні та мультикультурні романи, а також твори, яким характерна феміністична проблематика.

ВИСНОВКИ

Отже, в даному дослідженні проаналізовано проблематику творчості англійської письменниці Доріс Лессінг.

У першому розділі здійснено обширний огляд життєвого шляху Доріс Лесінг. Проте варто зауважити, що увага приділялась не загальним фактам її біографії, а саме тим ключовим подіям і періодам, що повпливали на творчу світобудову авторки та її літертурний стиль. Здійснено огляд площини наукових досліджень про письменницю, основні етапи її творчості, ключові сфери її особистісного розвитку – освіта і молодіжний рух, ідейно-релігійні погляди, стилістичні прийоми у прозових творах авторки.

Другий розділ містить відомості про особливості художніх прийомів письменниці. Вона вміло використовувала психологізм, скептицизм, мультикультурність у створенні прозових творів, приділяла увагу самоідентифікації особистості, прийняття «інакшості», відкривала проблему множинної ідентичності, психологічній нестабільності у соціумі.

У третьому розділі проблематику, зображену в прозі Доріс Лессінг розглянуто крізь призму її автобіографізму. Багато дослідників зауважує, що в прозових творах різних періодів авторка пропускає більш щиро і відкрито елементи свого життя через головних героїв, ніж у написаних автобіографіях. Дійсно, це найліпше показує саму суть і неординарну особистість письменниці. Її погляди і життя відгукуються читачеві в образах жінок, феміністичних ідеях, відносинах людей, собак, котів, відносинах між дочкою і матір'ю, співіснуванні білого і чорношкірого населення, висуває ідеї реального теперішнього і фантастичного майбутнього.

Метою даної роботи було з'ясувати сутність проблематики у прозових творах англійської письменниці Доріс Лессінг, також вирішено такі поставлені завдання

1. Узагальнено різнопланові аспекти дослідження для висвітлення проблематики прозових творів Д. Лессінг
2. З'ясовано зв'язок між особистим життям авторки та її літературним доробком. Найбільший вплив на формування її особистості справили період дитинства і дорослішання, яке вона провела в колоніальній країні, засвідчивши расову нерівність; стосунки з матір'ю; комуністична ідеологія і розчарування в ній згодом; інтерес до суфізму. Саме ці життєві події знайшли найбільше відображення у творчості Доріс Лессінг.
3. Прослідковано еволюцію поглядів письменниці та відображення їх на жанровій стилістиці прозових творів. Вона так просто приєдналася до комунізму в Африці на покращення місцевого населення, але коли сталінські жахи показали темне обличчя комунізму, вона без вагань пішла назавжди. Вона ніколи не приєднувалася до питань політичних відносин в Росії та Великобританії, але вона писала описувала погіршення соціальної ситуації умови в цих країнах, виступаючи проти пануючих держав; вона писала проти вбивства Німеччиною євреїв. Зацікавлення ідеями суфізму теж зробило внесок у літературну діяльність Д.Лессінг. Очевидними були її ідеї фемінізму, ставлення до тварин, пошук свого власного «Я»
4. Визначено значущі художні прийоми та специфіку написання прозових творів. Письменниця уміло застосовує психологізм, пошуки самоідентифікації себе у суспільстві, фокусується на конкретних

деталях та героях, через них уміло проявляючи глобальні проблеми (расизм, колоніалізм, несприйняття інакшості, гендерна рівність, тощо).

5. Здійснено порівняльний аналіз повторюваних художніх образів в прозі Доріс Лессінг. У багатьох романах авторка писала про жінок, сім'ю, «інших» особистостей, оголяла абсурдність соціального шаблонного сприйняття чи відторгнення. Повторюваним є образ жінки, яка шукає своє місце у соціумі, образ матері, анімалістичні образи як дзеркало відносин людей, фантастичні мотиви, в яких відлунюються сучасні проблеми людської цивілізації.

Підсумовуючи дане дослідження, варто зазначити, що різні етапи творчості письменниці подарували світові літературні твори різної художньої спрямованості – від модернізму до постмодернізму, від наративних оповідань до фантастики, від антиколоніальних творів до феміністичних маніфестів. Перший етап творчості Доріс Лессінг характеризується гострою критикою расизму та лівими політичними уподобаннями. Починаючи з шістдесятих років поряд з проблемами расової дискримінації з'являються і у прозових творах Лессінг акцентується увага на молодь, становище жінок, посилюється психологічний аналіз. На третьому етапі своєї діяльності уже популярна і відома письменниця відкриває читачам альтернативне бачення майбутнього людства, перспективи людської цивілізації. Тут уже з'являються антиутопії, романи мають переважно науково-фантастичний стиль, притаманною рисою є використання в прозі суфійських ідей.

Серед тем, які піднімаються в багатогранній Доріс Лессінг, домінуючими є ті, що стосуються колоніальних проблем, жінок, расизму, комунізму, а також

глобальні питання і суфійської філософія. Проте, відслідковується переважаюча проблематика її творів все ж більше зосереджена на житті жінки, її відносинах з чоловіками і дітьми, роботу, політику, сексуальності, самоідентичності і пошуку себе, а також зміні світогляду з віком. Важливими проблемами особливо в її пізніших книгах, поставали питання індивідуальності і протистояння суспільному тиску. Письменниця аналізує своє життя та спогади з точки зору автобіографії, намагаючись пояснити певні важливі події.

Деякі дослідники виправдано вважають Доріс Лессінг найбільшою письменницею-фантастом сучасності. Дійсно, письменниця була різнобічною особистістю, багатовимірною в своїх поглядах і літературних напрямках, геній свого періоду. Сфера створеної нею художньої літератури настільки обширна, що вражає критиків англомовного світу. Вона порушила стільки проблемних тематик, багато з яких і досі актуальні в сучасному світі. Її значні літературні досягнення характеризуються сукупністю бачень, основою яких є покращення людини, розвиток її духовності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Быков Д., А.Немзер, М.Немцов – О Д.Лессинг // Книжное обозрение. – 2007. – № 42.
2. Горлач М. В. Автобіографічні мотиви романної творчості Доріс Лессінг / М. В. Горлач // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Сер. : Літературознавство. - 2013. - Вип. 3(1). - С. 52-59. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzl_2013_3\(1\)_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzl_2013_3(1)_8).
3. Горлач М. Проблема відмінності у мультикультурному просторі художніх творів Доріс Лессінг / М. Горлач // Літературознавчі обрії. Праці молодих учених. - 2014. - Вип. 20. - С. 11-16. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Litobr_2014_20_4.
4. Дейниченко П., Рогова А. Лессинг получает все // Книжное обозрение. – 2007. – № 42.
5. Доріс Лессінг. Про те, як не отримують Нобелівську премію//Доріс Лессінг. - Нобелівська лекція. – переклад з англ. М. Калініченко. - 2007 р.
6. Зимомря І. Векторність малої прози Доріс Лессінг: дискурс авторської особистості / Зимомря І. // Non progredi est regredi: збірник на пошану Паславської Алли Йосипівни; упоряд.: В.Сулим, М.Смолій, Х.Дяків. – Львів: ПАІС, 2013. – С.98–106.
7. Жаданов Ю. А. Специфика жизненного и творческого пути Д. Лессинг / Ю. А. Жаданов, В. В. Савина // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. - 2015. - Вип. 17(1). - С. 76-78. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2015_17\(1\)_22](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2015_17(1)_22).

8. Луцик В. Пошук жіночої тожсамості у малій прозі Доріс Лессінг / В. Луцик, І. Зимомря // Актуальні питання гуманітарних наук. - 2013. - Вип. 4. - С. 158-164. - Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2013_4_19
9. Луцик В. Виміри творчості Доріс Лессінг: жанрова парадигма малої прози 50-70-х рр. ХХ століття / В. Луцик, І. Зимомря // Актуальні питання гуманітарних наук. - 2012. - Вип. 3. - С. 321-329. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2012_3_41
10. Лессинг Д. Мара и Данн. – М., 2000.
11. Лессинг Д. Повести. – М., 1958.
12. Лессинг Д. Пятый ребенок. Бен среди людей. – М., 2006.
13. Лессінг Д. Домівка гірської худоби // Всесвіт. – 1977. – № 5.
14. Мірошниченко Л. Ф. Паратекст і його функції у романі Доріс Лессінг "Ущелина" / Л. Ф. Мірошниченко // Іноземна філологія. - 2012. - Вип. 124. - С. 269-277. - Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/infil_2012_124_36.
15. Столярчук І. Нобелівську премію з літератури дали Доріс Лессінг // Газета по-українськи. – 2007. – 12 жовтня.
16. Савина В. В. Природа и человек в ранней малой прозе Дорис Лессинг / В. В. Савина // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Філологія. - 2017. - Вип. 76. - С. 209-213. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIFL_2017_76_49.
17. Тейлор Ч. Мультикультуралізм і «політика визнання» / Чарльз Тейлор ; пер. з англ. Р. Й. Димерця. — К. : Альтерпрес, 2004. — 172 с.
18. Тлостанова М. Проблема мультикультуралізма и литература США конца ХХ века / Мадина Тлостанова. — М. : ИМЛИ РАН, Наследие, 2000. — 400 с.

19. Українська літературна енциклопедія. – К.: Українська енциклопедія, 1995. – Т. 3. – С. 168.;
20. Шиманський О. Досвід літньої феміністки // Україна молода. – 2007.
21. Шпиталь А. Доріс Лессінг / А. Шпиталь // Слово і Час. — 2009. — № 10. — С. 22-25. — Бібліогр.: 11 назв. — укр.
22. Bloom H. Doris Lessing (Bloom's Modern Critical Views) / Harold Bloom. — New York : Chelsea House Publishers, 2003. — 300 p.
23. Conboy S. The Limits of Transcendental Experience in the Works by Doris Lessing / Shelia Conboy // Modern Language Studies. — 1990. — 1. P. 67 – 78.
24. Catherine Ju-yu Cheng. Between Virtual Past and Actual Present: Cosmic Memory in Doris Lessing's Shikasta/ Catherine Ju-yu Cheng// NTU Studies in Language and Literature — № 35. —2016. P. 35-62
25. Draine B. Substance Under Pressure: Artistic Coherence and Evolving Form in the Novels of Doris Lessing / Betsy Draine. — Madison :The University of Wisconsin Press, 1983. — 224 p.
26. During S. Exit Capitalism: Literary Culture, Theory and Post-Secular Modernity / Simon During. — N.Y. : Routledge, 2009. — 208 p.
27. Fortier Anne-Marie. Multiculturalism and the New Face of Britain / Anne Marie Fortier. — Режим доступу: <http://www.lancs.ac.uk/fass/sociology/papers/fortier-multiculturalism.pdf>.
28. Gajewska Agnieszka. Koty Doris Lessing/ Agnieszka Gajewska// TWÓRCZOŚĆ NIE POZORNA, - Kraków, 2015.

29. Goffman E. *Frame Analysis: An Essay on the organization of Experience* / Ervin Goffman. – N.Y. : Colophon Books, Harper & Row, 1974.
a. 600 p.
30. Gundara Jagdish S. *Multiculturalism in Canada, Britain and Australia. The Role of Intercultural Education* / Jagdish S. Gundara. — Режим доступа: http://www.canadian-studies.info/lccs/LJCS/Vol_17/Gundara.pdf.
31. Greene G. *Doris Lessing: The Poetics of Change* / Gayle Greene. – Ann Arbor : The University of Michigan Press, 1997. – 296 p.
32. Hardin N. *The Sufi Teaching Story and Doris Lessing* / Nancy Hardin// *Twentieth Century Literature*. – 1977. – P. 314 – 325.
33. Janik Vicki K. *Modern British Women Writers : an A-to-Z Guide* / Vicki K. Janik, Del Ivan Janik. — Greenwood : Greenwood Press, 2002. — 428 p.
34. Kaplan C. *Doris Lessing : The Alchemy of Survival* / Carey Caplan. - Athens : Ohio University Press, 1988. – 193 p.
35. Knapp M. *Doris Lessing (Literature and Life)* / Mona Knapp. – New York : Ungar Pub. Co., 1984. – 210 p.
36. Kumar A. *Doris Lessing: Journey in Evolution* / Alka Kumar. –Chicago : Books Plus, 2001. – 148 p.
37. Lakoff G. *More Than Cold Reason: A Field Guide to Metaphor* / George Lakoff. – Chicago : The University of Chicago Press, 1989. – 237 p.
38. Lessing D. *Under My Skin. Volume One of My Autobiography, to 1949* / D. Lessing. – N. Y: Harper Collins, 1995. – 448 p.
39. Lessing, Doris. *The Grass is Singing*. 1950. New York: Harper Perennial, 2005. Print.
40. Lessing, Doris. *Martha Quest*. 1952. New York: Harper Perennial, 2001. Print.

41. Lessing Doris. *The Golden Notebook*. 1962 / Paperback, Perennial Classics edition, 640 p, -1999
42. Lessing Doris. *Stories* / Doris Lessing. — New York : Vintage Books, 1980. — 627 p.
43. Lessing Doris. *The Summer Before the Dark* / Doris Lessing. — New York : Alfred A. Knopf, 1973. — 275 p.
44. Maslen E. *Doris Lessing (Writers and Their Work)* / Elizabeth Maslen. - Tavistock : Northcote House Publishers, 1994. — 96 p.
45. Maunder A. *The Facts On File Companion to the British Short Story* / Andrew Maunder. — New York : Facts on File Inc., 2007. — 448 p.
46. Oxford Dictionary. Режим доступа: <http://oxforddictionaries.com/definition/cleft-2>
47. Pathak Sneha. Ben as the Object of Abjection in Doris Lessing's *The Fifth Child* and *Ben, In the World*/ Sneha Pathak// *A Journal of Interdisciplinary Studies (Online, Open-Access, Peer-Reviewed)* Vol. 2, Issue 3, - 2015.
48. Pathak Sneha . *I Shall Not be My Mother: Matrophobia in *The Grass is Singing* and *Martha Quest**//Sneha Pathak *A Modern Criticism on Language and Literature* -2017.
49. Perrakis P. *Spiritual Exploration in the works of Doris Lessing* /Phyllis Perrakis. — Westport : Praeger, 1999. — 168 p.
50. Pratt A. *Doris Lessing: Critical Studies* / Annis Pratt. — Madison : The University of Wisconsin Press, 1975. — 188 p.
51. Rubenstein R. *The Novelistic Vision of Doris Lessing: Breaking the Forms of Consciousness* / Roberta Rubenstein. — Urbana : The University of Illinois Press, 1979. — 271 p.

52. Sage L. *Doris Lessing (Contemporary Writers)* / Lorna Sage. – London : Routledge Kegan & Paul, 1983. – 96 p.
53. Sanders A. *The Short Oxford History of English Literature* / Andrew Sanders. – New York : Oxford University Press (USA), 2004. – 766 p.
54. Shadia F. *Doris Lessing: Su Equilibrium and the Form of the Novel* / Fahim Shadia. – Basingstoke : Palgrave Macmillan, 1994. – 296 p.
55. Thorpe M. *Doris Lessing's Africa (Modern African Writers)* / Michael Thorpe. – New York : Africana Pub. Co., 1978. – 117 p.
56. Torrents N. *Testimony to Mysticism: Interview with Doris Lessing* / Nissa Tottents // *Doris Lessing: Conversations (Ontario Review Press Critical Series)*; [ed. by Earl G. Ingersoll]. – Princeton : Ontario Review Press, 2000 P. 64 – 70.
57. Watkins S. *Introduction: Doris Lessing's Border Crossings* / Susan Watkins // *Doris Lessing: Border Crossings*; [ed. by Alice Ridout, Susan Watkins]. – New York : Continuum, 2011. – P. 1 – 15.